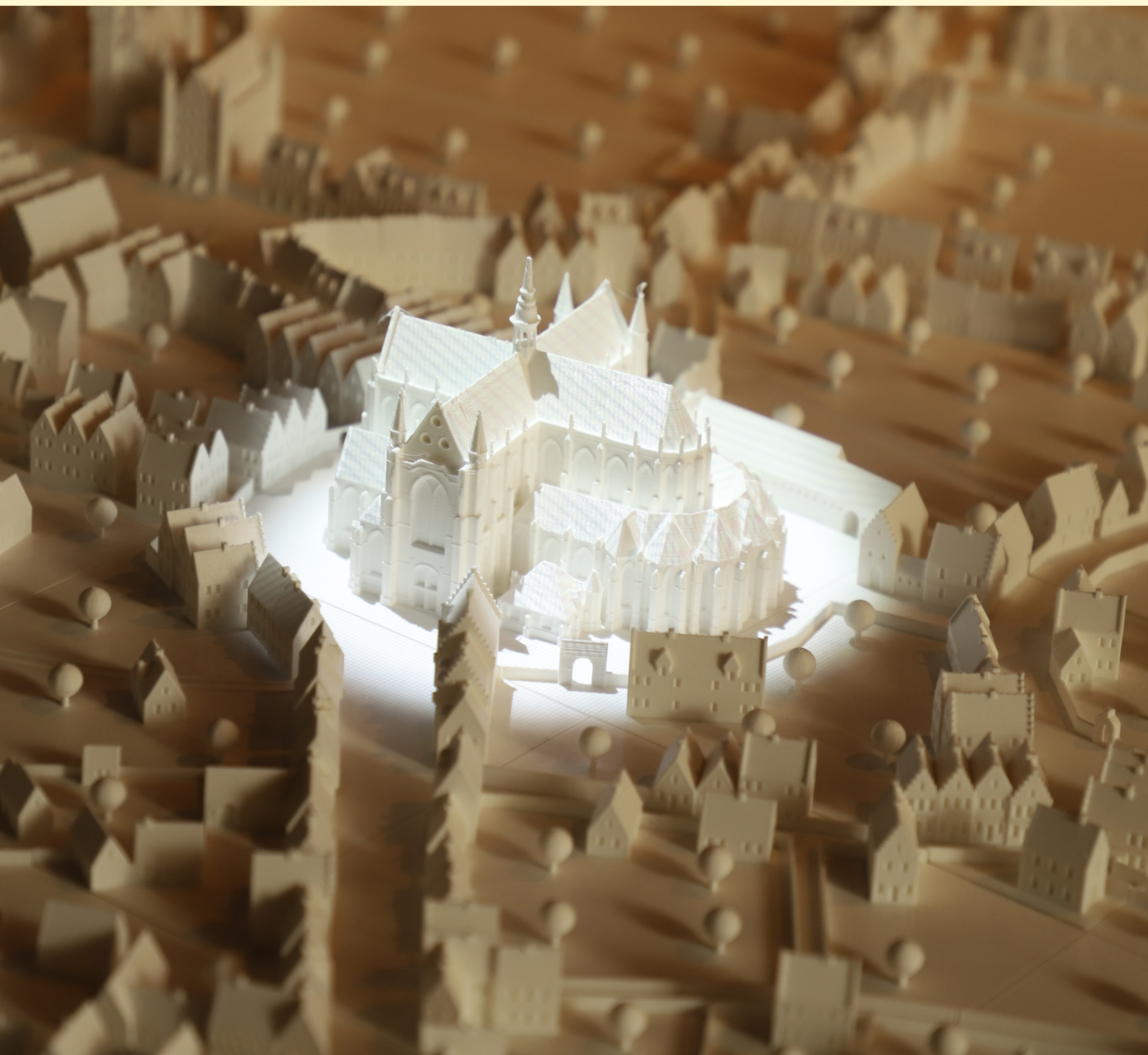

Het LAND van AALST

Jaargang LXXV • 2023
Nummer 1

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging 'Het Land van Aalst', met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, de Stad Aalst, de Stad Ninove en Erfgoedcel Denderland.

Elektronische versie:

Gratis op de website

Lidmaatschap van de vereniging:

Bijdrage zonder jaarabonnement gedrukte versie

Gewoon: €10 • Steunend: € 20

Jaarabonnement gedrukte versie

Gewoon: €30 • Steunend: € 40

Te storten op:

IBAN BE33 3930 3032 7646

BIC: BBRUBEBB

t.a.v. Het Land van Aalst,
Asserendries 118, 9300 Aalst

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het 'Land van Aalst' in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oost-Vlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren † Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en † Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens † Arthur Broeckaert, † Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), † Jozef Van Cleemput, † Jozef De Brouwer, † Valère Gaublomme, † Frits Van Acker, † Basiel Boel, † Marcel Cornelis en † Jules Pieters. Latere voorzitters waren † Jozef Borremans (1953-1954), † Frits Courteaux (1963-1980), † Luc De Rijck (1980-1984) en Luc Robijns (1984-2020).

Het bestuur van de vereniging:

Luc Robijns • *erevoorzitter*

Bart Cherretté • *voorzitter*

Michel Igual Pacheco • *ondervoorzitter*

Marcel Cock, Pieterjan Deconinck, Lieve De Mecheleer,
Tom De Ridder, Luc Geeroms, Mieke Van Damme, Dirk Van
de Perre, Wouter Van Der Spiegel, Georges Vande Winkel,
Reinoud Vermoesen.

Meewerkende leden:

Louis De Cock, Bart Merckaert, Geert Van Bockstaele, Bart
Van Langenhoven, Marc Uyttersprot en Wilfried Vernaeve

Redactiesecretariaat:

Reinoud Vermoesen

reinoud.vermoesen@uantwerpen.be

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme

Asserendries 118, 9300 Aalst • tel. 053 21 63 30

• e-mail: vdmieke@skynet.be

De vereniging is lid van het 'Oost-Vlaams Verbond van de Kringen der Geschiedenis'. Het logo werd ontworpen door Bram Overlaet. Het representeert het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, met verwijzing naar de de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

hetlandvanaalst@gmail.com • <http://www.hetlandvanaalst.be>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Zetel van de vereniging: Asserendries 118, 9300 Aalst.

Vormgeving: Arnoud Jensen

Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke

ISSN 0778-7731

De Riemaecker
PRINTING

Het tijdschrift in 2023

2023: de nieuwe jaargang die met dit nummer is ingezet, gaat ontegensprekelijk gepaard met nieuwe uitdagingen. Sinds de start van het tijdschrift 'nieuwe stijl' in 2019, hebben onze publicaties een steeds omvangrijker publiek kunnen bekoren. Door de aantrekkelijke vormgeving, maar vooral door de gratis toegang via onze website, kennen bijdragen in ons tijdschrift een bijzondere verspreiding. Tom De Ridder geeft in deze aflevering enkele kerncijfers weer die het belang van onze website onderstrepen.

Dit alles heeft ertoe geleid dat de aantrekkingskracht van ons tijdschrift is vergroot, niet alleen voor lezers, maar ook voor auteurs. Dit geldt evenzeer voor onze digitale reeks van monografieën: *Extra*. Met veel enthousiasme kan onze Vereniging een derde publicatie aankondigen van Geert Van Bockstaele, namelijk *Het modern parochiearchief in het Land van Aalst doorgelicht. Met vooraf de wetgeving en bisschoppelijke richtlijnen*. Na *Toponymie van Viane en Moerbeke-Atembeke* van Louis De Cock en *Woningnood en woningschaarste in Aalst van 1900 tot 1975: achtergronden en bestrijding* van Romain John van de Maele, is het werk van Geert Van Bockstaele al het derde in onze reeks sinds 2021, een strak en ongezien tempo voor een Vereniging die zich richt op regionale geschiedenis.¹

1. De Cock Louis, *Toponymie van Viane en Moerbeke-Atembeke*, Het Land van Aalst Extra 1, Aalst: Het Land van Aalst, 2021 en van de Maele Romain John, *Woningnood en woningschaarste in Aalst van 1900 tot 1975: achtergronden en bestrijding*, Het Land van Aalst Extra 2, Aalst: Het Land van Aalst, 2021. Zie www.hetlandvanAalst.be

Rijksarchief Gent
inventarisatie van de moderne parochie-archieven van Oost-Vlaanderen.

Omdat het belang van doorgedreven geschiedenisonderzoek in deze bijzondere tijden eens te meer wordt aangetoond, hopen we dat ons tijdschrift en onze digitale reeks *Extra* voor lezers en auteurs aantrekkelijk mag blijven. We stellen ons open naar alle bijdragen die de historische kennis van ons onderzoeksgebied kan vergroten.

Reinoud Vermoesen

Geschiedkundige vereniging Het Land van Aalst gaat digitaal

Een terugblik op de eerste drie jaar

Tom De Ridder

Begin 2019 stond onze vereniging voor een nieuwe start. Het papieren tijdschrift werd na 70 jaar grondig onder handen genomen. Niet alleen kozen we voor een hoogwaardige vierkleurendruk, die de afbeeldingen en foto's bij de artikels recht zou aandoen. Ook het formaat veranderde. En het tijdschrift werd bij elke editie professioneel vormgegeven. Een grote stap vooruit.

Daar bleef het zeker niet bij. Het Land van Aalst ging mee met de digitale tijd. In een wereld waar "dat zoek ik wel even op internet op" vaak de eerste reactie is op een willekeurige vraag moet je online aanwezig zijn. Ben je niet vindbaar op het internet, dan besta je voor het grote publiek gewoon niet.

Een moderne website? Dat moest het zeker worden. Responsief design (dat de website zich automatisch aanpast aan het toestel waarmee je er naartoe surft)? Vanzelfsprekend. Maar de grote inhoudelijke vraag: laten we bezoekers betalen voor de kostbare inhoud of niet?

Na een verrassend korte discussie waren we er al uit; alle informatie over het Land van Aalst, verzameld, beschreven en gepubliceerd vanuit de vereniging moest volledig en gratis toegankelijk gemaakt worden via de website. Want waarom zouden we al die kostbare en interessante verhalen willen afschermen? Het harde werk van de vrijwillige auteurs mag gelezen worden, door iedereen, zonder obstakels. Daarmee doen we hun werk eer aan. Daarmee kan de kennis over het Land van Aalst zich verspreiden. Daarmee maken wij het verschil.

Terug naar vandaag. Hoe staan we ervoor na drie jaar een website in de lucht te houden waar alles gratis kan gelezen worden? Hoeveel mensen bereiken we daarmee? Verliezen we daarmee betalende abonnees? Bereiken we dan zoveel extra mensen? Hou je vast voor een dolle rit doorheen wat statistieken.

Bezoekers en bezoeken

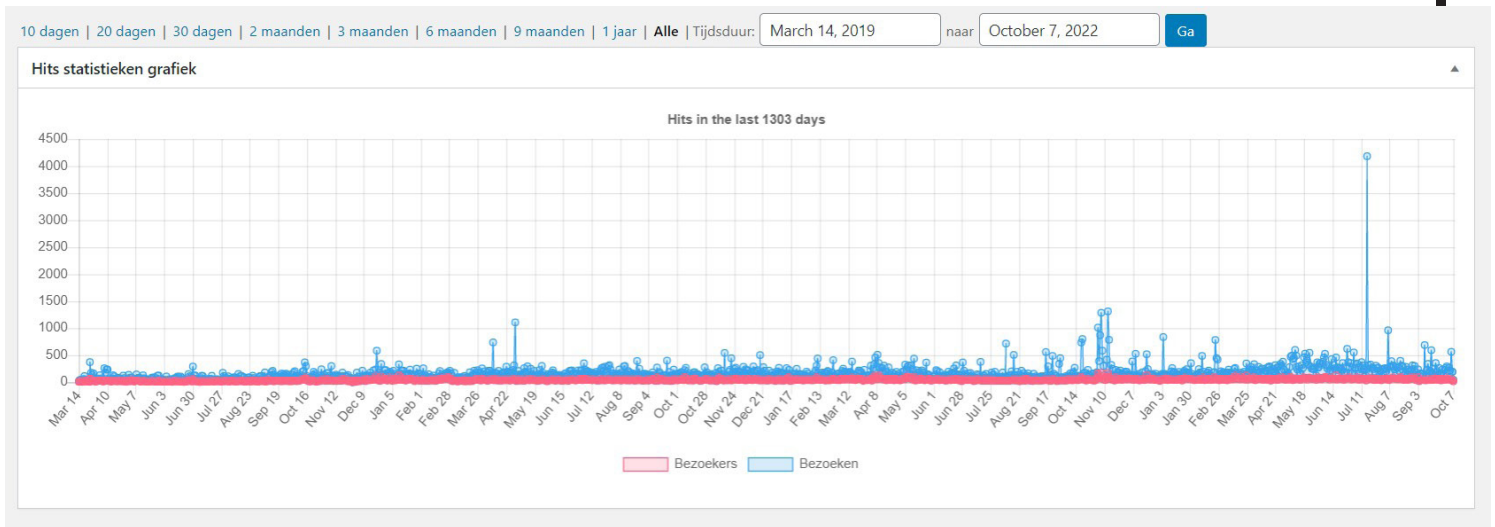
De eerste tabel geeft al heel veel weer. De vernieuwde website hetlandvanaalst.be werd gelanceerd op 14 maart 2019. De statistieken werden getrokken op 7 oktober 2022. In die periode bezochten 58.255 unieke bezoekers onze website. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat de unieke bezoekers per maand gemeten worden. Met andere woorden Persoon X die gedurende een jaar elke week onze website bezoekt wordt geregistreerd als één unieke bezoeker per maand en 12 unieke bezoekers voor een heel jaar. De website werd 224.948 keer bezocht, een enorm aantal.

Samenvatting		
Online Users:	0	
	Bezoekers	Bezoeken
Today:	19	46
Yesterday:	48	195
Last 7 Days:	376	1.989
Last 30 Days:	1.521	7.495
Last 365 Days:	21.983	92.747
Total:	58.255	224.948

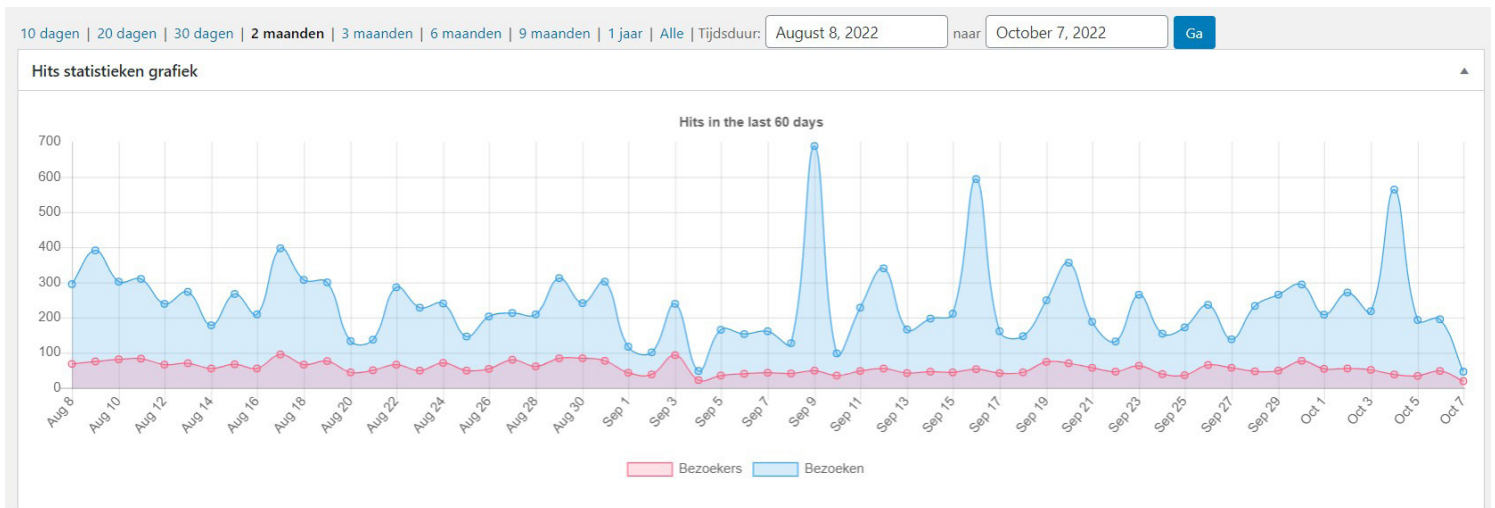
Noot:

Bezoeken = het aantal keer dat iemand naar een bepaalde website surft.
 Bezoekers = het aantal unieke personen dat naar een bepaalde website surft (per maand, dan opgeteld voor een jaar of een aangepaste periode).

Aantal bezoeken en bezoekers 14 maart 2019 - 7 oktober 2022.

Bovenstaande grafiek geeft een overzicht van het aantal bezoeken en bezoekers van 14 maart 2019 tot 7 oktober 2022. Je kan zien dat het aantal bezoekers door de band genomen stabiel blijft, zeker op zo'n grote tijdschaal. Bij het aantal bezoeken zijn er wel duidelijke pieken te zien.

Aantal bezoeken en bezoekers 8 augustus - 7 oktober 2022.

De dalen en pieken kan je beter zien op een kortere tijdschaal. De tweede grafiek loopt over twee maanden tijd, in dit geval van 8 augustus 2022 tot 7 oktober 2022. Ook op deze kortere schaal blijft het aantal bezoekers zeer stabiel. Wat aangeeft dat er op dagelijkse en wekelijkse basis een 'vast cliënteel' is. Het aantal bezoeken schommelt meer, m.a.w. er zijn dagen dat de gebruikers actiever zijn en meer opzoeken en consulteren dan op andere dagen.

Welke pagina's worden meest bezocht?

Wanneer de bezoekers op onze website komen, welke pagina's gaan ze het meest bekijken? Wat zijn de populairste pagina's op onze website? Ook daar geven de statistieken een antwoord op.

Natuurlijk komen de meeste bezoekers op onze homepage terecht. Verder zien we meteen dat heel wat bezoekers terechtkomen op de pagina 'oudere nummers'. Op die pagina kan je mits wat doorklikken alle oudere nummers van Het Land van Aalst volledig consulteren. Dat blijkt alvast zeer populair te zijn.

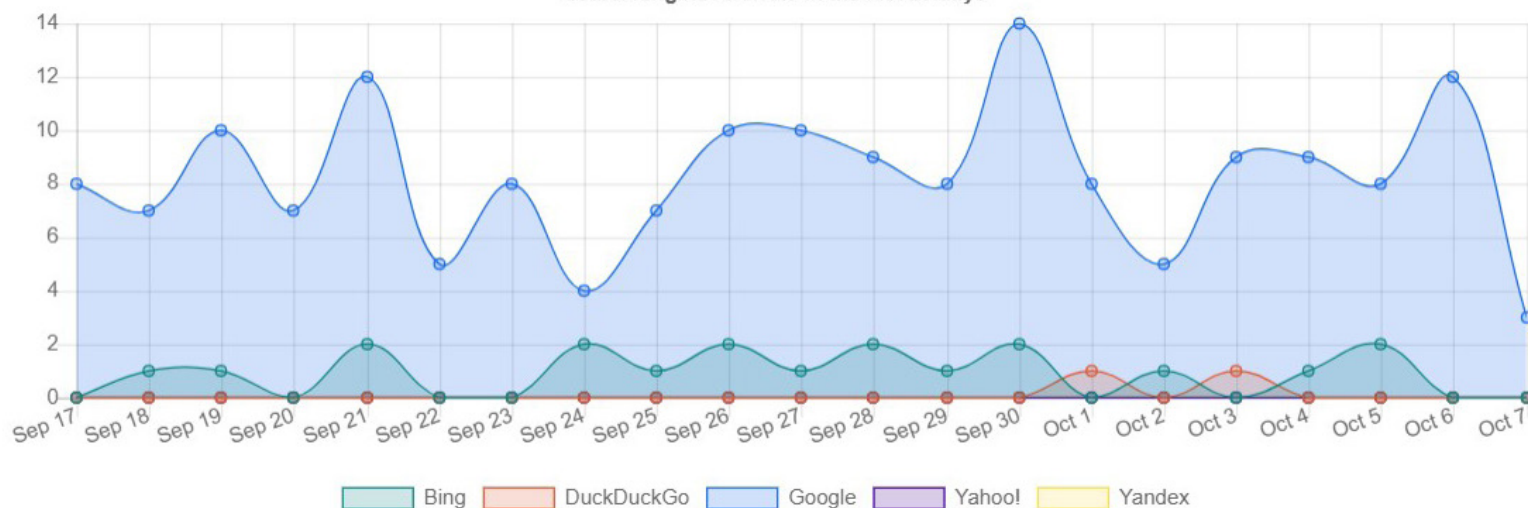
Top 10 meest bezochte pagina's

ID	Title	Link	Bezoeken
1	Home Page	/	71.958
2	Oudere nummers	/tijdschrift/oudere-nummers/	7.604
3	Sporen van onze koloniale geschiedenis in het Land van Aalst – Wouter Van der Spiegel	/article/sporen-van-onze-koloniale-geschiedenis-in-het-land-van-aalst-wouter-van-der-spiegel/	5.756
4	Huidig tijdschriftnummer	/tijdschrift/huidig-nummer/	5.062
5	Tijdschrift	/tijdschrift/	4.382
6	Cartografie	/cartografie/	4.329
7	Home Page	/?smd_process_download=1, '{{{.}}}&download_id=1881	4.062
8	Veilig onderkomen voor Joodse personen in Zuid-Oost-Vlaanderen tijdens WOII	/article/veilig-onderkomen-voor-joodse-personen-in-zuid-oost-vlaanderen-tijdens-woii/	3.244
9	Jaargang 1949 – 1958	/tijdschrift/oudere-nummers/jaargang-1949-1958/	2.284
10	Register	/tijdschrift/register/	2.243

Ook het artikel 'sporen van onze koloniale geschiedenis in het Land van Aalst' is opmerkelijk vaak bezocht. Dit artikel van Wouter van der Spiegel genereerde ook veel reacties. Kolonialisme en hoe om te gaan met ons koloniale verleden is een zeer actueel thema. Dat het artikel volledig geïndexeerd was door de Google zoekrobot en dus relatief hoog opdook in de Google zoekresultaten zal zeker positief geweest zijn voor de vindbaarheid van het artikel en dus de algemene populariteit.

De top 3 wordt gevolgd door de pagina ' huidig tijdschriftnummer', waar de huidige editie van het tijdschrift volledig en gratis kan ingekeken worden of zelfs gedownload.

Search engine referrals in the last 20 days

Zoekmachineverwijzingen

Bovenstaande grafiek vertelt ons iets over zoekmachineverwijzingen, m.a.w. welke zoekmachines vooral doorverwijzen naar (specifieke pagina's en artikels op) onze website. Het is niet verrassend dat Google helemaal bovenaan te vinden is. Met Bing en DuckDuckGo die op enige afstand volgen.

Tot slot komen we aan de cijfers van de recente tijdschriftnummers. Die kunnen op twee manieren worden geconsulteerd; enerzijds door het nummer in zijn geheel te downloaden, anderzijds door het nummer integraal in te kijken in een zogenaamde 'online viewer'.

Die online viewer heeft als voordeel dat je als bezoeker niets hoeft te downloaden, je kan het nummer zo doorbladeren in de webpagina. Cijfers hebben we hier wel niet over; noch hoeveel unieke bezoekers dit inkijken, noch hoeveel pagina's ze bekijken. Dat is een beetje blind varen.

Aantal downloads recente tijdschriftnummers.

Hits	Titel	ID	Downloads	Plaatsingsdatum
0	Het LAND van AALST - Jaargang 74, nummer 2	1966	126	20 juni 2022
2	Het LAND van AALST - Jaargang 74, nummer 1	1955	266	22 maart 2022
5	Het LAND van AALST - Jaargang 73, nummer 4	1950	320	15 december 2021
6	Het LAND van AALST - Jaargang 73, nummer 3	1942	276	8 oktober 2021
2	Het LAND van AALST - Jaargang 73, nummer 2	1913	365	1 juni 2021
2	Het LAND van AALST - Jaargang 73, nummer 1	1881	1195	9 april 2021
0	Het LAND van AALST - Jaargang 72, nummer 4	1824	676	16 december 2020
2	Het LAND van AALST - Jaargang 71, nummer 4	1783	611	19 november 2020
0	Het LAND van AALST - Jaargang 71, nummer 3	1782	549	19 november 2020
2	Het LAND van AALST - Jaargang 71, nummer 2	1780	498	19 november 2020
5	Het LAND van AALST - Jaargang 71, nummer 1	1779	615	19 november 2020
0	Het LAND van AALST - Jaargang 72, nummer 3	1711	1084	9 oktober 2020
0	Het LAND van AALST - Jaargang 72, nummer 2	1598	818	26 juni 2020
0	Het LAND van AALST - Jaargang 72, nummer 1	1534	947	26 maart 2020

Hoe vaak een nummer gedownload wordt, daar hebben we wel cijfers van. Het spreekt voor zich dat de oudste recente nummers het vaakst werden gedownload, met uitschieters boven de 1000 downloads. 7 van de 14 tijdschriftnummers hebben meer dan 600 downloads, 9 van de 14 meer dan 500. Dat zijn mooie cijfers als je ze vergelijkt met het aantal abonnees van de papieren versie.

Conclusie

Een geschiedkundig tijdschrift waarvan je alle inhoud gratis op het internet gooit. Met geen onderscheid tussen tijdschriftnummers van twintig jaar geleden en het laatst gepubliceerde. Werkt dat nu of werkt dat niet?

Op basis van de cijfers hierboven kunnen we wel zeggen dat het werkt. De huidige tijdschriftnummers worden gretig geconsulteerd. Oudere tijdschriftnummers zelfs nog meer. Vaste 'klanten' van de geschiedkundige vereniging vinden hun weg, aangevuld door heel wat nieuwkomers. Want als we even vlug de rekensom maken: we hebben een 150 tal abonnees. Maar de cijfers van hierboven geven een geschatte consultatie van 600-700 per nummer. Daar heeft het gebruiksgemak van het internet ongetwijfeld mee te maken. Tik een geschiedkundig zoekwoord in, gecombineerd met 'Aalst' of 'Ninove' en de kans is groot dat je op onze website terecht komt.

Met de komst van de website hebben we ons doelpubliek enorm vergroot. Meer en meer mensen leren het erfgoed van het historische Land van Aalst kennen. En is dat niet waar het uiteindelijk om draait?

Munten uit de opgraving van de Utopia-site te Aalst

Luk Beeckmans & Sigrid Klinkenborg

Inleiding

Sinds 2018 zijn de hoofdbibliotheek en de Academie voor podiumkunsten van Aalst gevestigd in het moderne Utopia complex. Het is gelegen tussen de Graanmarkt, de Esplanadestraat en de Peperstraat en het was in de volksmond beter gekend als de Pupillensite. De realisatie ervan nam enkele jaren in beslag en ging gepaard met grote grondwerken, voorafgegaan door een archeologisch onderzoek. Uit historische bronnen kon immers afgeleid worden dat het terrein een lange en complexe geschiedenis van menselijke activiteit gekend heeft. Stad Aalst gaf dan ook aan SOLVA de opdracht de archeologische aanwijzingen van deze lange geschiedenis te onderzoeken. Na een bureauonderzoek en een proefsleuvenonderzoek, resulteerde dit in een opgraving die uitgevoerd werd in de zomer en het najaar van 2016 en in de zomer van 2017.

Het onderzoek leverde sporen uit verschillende periodes op. Zo werden er verschillende greppels uit de metaaltijden en een mogelijk paalspoor en enkele greppels uit de Romeinse tijd aangetroffen. Restanten van oude cultuur- of akkerlagen getuigen dan weer van het oude prestedelijke cultuurlandschap. In de loop van de 13de eeuw komt het gebied binnen de stadsomwalling te liggen en komt het terrein in handen van een gegoede familie die er een boomgaard met erf opricht. Enkele kuilen, ophogingslagen en tuinlagen kunnen hieraan gelinkt worden. De meeste sporen zijn echter afkomstig van het klooster van de Zwarte Zusters dat er van 1474 tot 1797 gevestigd was. Van deze bewoningsfase troffen de archeologen muren, vloeren, kelders, beerputten, afvalkuilen, begravingen, etc. aan en werd tevens een grote hoeveelheid archeologische artefacten gerecupereerd. Dit laat toe een goed beeld te vormen van de materiële cultuur en het dagelijkse leven binnen het klooster. In de loop van de 19de eeuw krijgen de kloostergebouwen een functie als civiele en later militaire gevangenis, om vervolgens rond 1880 afgebroken te worden en plaats te maken voor de *Ecole des Pupilles de l'Armée* of *Pupillenschool*.¹

1. KLINKENBORG S. & CHERRETTE B., 2015: *Aalst - Pupillensite, Bureaustudie*, SOLVA Archeologie, Rapport 42.

Situatiekaart van de Utopia-site.

Een grote verscheidenheid aan munten

De munten van de site Aalst/Utopia bieden in tijd en ruimte een beperkte staalkaart van het gangbare (klein-)geld vanaf de late middeleeuwen tot na het ancien regime. Ze illustreren de verscheidenheid die er heerste in de muntcirculatie, waarbij de intrinsieke waarde van het muntstuk primeerde. Zo hoeft het ons niet te verwonderen dat er tussen de Vlaamse munten eveneens geld circuleerde uit de omringende gebieden. Naast muntstukken zijn bij de opgraving eveneens aanverwant numismatisch materiaal ingezameld: rekenpenningen en een loden penning.

2. POEY D'AVANT F., 1862: *Monnaies féodales de France*, 3 delen, deel 1, Parijs. VANHOUDT H., 1996: *Atlas der munten van België. Van Kelten tot heden*, Herent.

3. Maine bevindt zich in de regio Pays-De-La-Loire.

4. POEY D'AVANT, p. 210.

Toestand van bewaring

Er werden 67 stukken teruggevonden, waarbij 40 munten zijn geïdentificeerd, evenals drie rekenpenningen en één loden penning (nrs. 1-44). Een 23-tal munten, waaronder enkele rekenpenningen, hadden veel te lijden door hun verblijf in de zure ondergrond en konden niet meer worden geïdentificeerd (nrs. 45-67).

Bij het inventaris hebben wij – wanneer de toestand van de munt het toelaat – een foto afgebeeld. Wanneer het muntstuk minder goed tot slecht bewaard bleef, werd een lijntekening opgenomen. Deze lijntekeningen refereren naar het type dat is afgebeeld bij F. Poey d'Avant (1862) of H. Vanhoudt (1996) en kan dus een variëteit zijn van de munt in kwestie.²

Bespreking

Munten uit de 11e-13e eeuw

Eén van de vroegste munten uit het ensemble van Aalst/Utopia is een Franse feodale *denier* met het monogram van Erbert I, graaf van Maine (1014-1035),³ geslagen in Le Mans (nr. 27). Dit type (met vele varianten) is gedurende lange tijd geslagen. Hierdoor blijft een fijne datering momenteel een probleem. Pas wanneer het huis van Anjou – met Charles I (1246-1285) – in het bezit komt van het graafschap Maine wordt het monogram van Erbert I op de munt vervangen door een kroon.⁴

Tijdens de 12e-13e eeuw circuleren in onze gewesten *kleine denieren*. In Vlaanderen worden deze muntjes ook *mailles* genoemd. Ze hebben een gewicht van amper 0,40 à 0,50g. Naast *kleine denieren* en zeldzame *obolen* (of *halve denieren*) worden in Vlaanderen en in de omliggende gebieden tijdens deze periode geen andere munten

geslagen. Wanneer een *obool* niet beschikbaar is, wordt een *kleine denier* gewoon middendoor geknipt! Dit gegeven wordt op de site van Aalst/Utopia duidelijk gemaakt door drie gehalveerde *mailles* (nrs. 6, 45 en 46). Slechts één exemplaar uit Gent kon worden geïdentificeerd (nr. 6) en is te dateren ca. 1220-1250. De twee andere gehalveerde stukken bevatten te weinig herkenbare gegevens om een toeschrijving te verantwoorden. De oorsprong van de *kleine denier* moet worden gezocht bij de 'nieuwe' *denarius*, uitgegeven door Karel de Grote ca. 793.

De kwaliteit van deze munten - met aanvankelijk een gehalte van 975‰ zilver - ging snel achteruit. In onze gewesten bleef het zilveragehalte hoog, ten koste van een afnemend gewicht. In Frankrijk bleef het gewicht hoger, maar daalde het zilveragehalte, waardoor men spreekt van biljoenen munten (een legering van zilver en koper). Dit wordt geïllustreerd door de hoger vermelde *denier* met het monogram van Erbert I (nr. 27) en een koninklijke *double tournois* van Philippe IV le Bel (1295-1303) (nr. 28).

Vanaf de tweede helft van de 13^e eeuw winnen 'internationale' munten aan belang. Vooral de Engelse *sterling* en de Franse *groot* worden in onze streken zeer populair. Bij de vondsten van Aalst/Utopia vermelden we een goed bewaarde Engelse *sterling* op naam van Edward I (1272-1307), geslagen in Canterbury (nr. 26). Engelse *sterlingen* bereikten onze streken logischerwijze via (wol-)handel. Deze sterke zilveren munt van Edward I werd gedurende een lange periode geslagen, zelfs tot tijdens het eerste decennium van de regering van Edward II (1307-1327). Gezien de veelvuldige en soms subtiele varianten - in de Engelse numismatiek zorgvuldig onderverdeeld in diverse types en ondertypes - is het niet eenvoudig om deze (soms moeilijk leesbare) *sterlingen* exact te situeren. Opvallend is het feit dat de 11^e-eeuwse tot 13^e-eeuwse munten uit Aalst/Utopia zonder uitzondering intrusief zijn en in 15^e tot 16^e-eeuwse contexten zijn verzeild geraakt.

Munten uit de 14e-15e eeuw

De sterke Engelse *sterlingen* worden o.a. in Vlaanderen en Brabant geïmiteerd. De beeldenaar van deze munt - die in Engeland op de voorzijde de vorst in vooraanzicht afbeeldt - wordt in Brabant vervangen door een eigen type met een schild (met één, twee of vier leeuwen). Een mooi voorbeeld, gevonden bij de opgraving van Aalst/Utopia, is een *sterling* van Jan III van Brabant (1312-1355) (nr. 1).

Tegen het midden van de 14e eeuw worden de Engelse *sterling* en de Franse *groot* verdrongen door de Vlaamse *groot*, geïntroduceerd door Lodewijk van Nevers (1322-1346). Deze lichtere munt wordt op zijn beurt door vrijwel alle vorstendommen van de Nederlanden geïmiteerd. In deze periode ontstaan eveneens biljoenen pasmunten onder de vorm van *mijten* en *dubbele mijten*.⁵ Bij de opgravingen van Aalst/Utopia zijn verscheidene *groten*, *halve groten* en *kwart groten* gevonden, evenals *mijten* en *dubbele mijten*. Zo dateert uit Vlaanderen een *mijt* van Jan zonder Vrees (1404-1419) (nr. 7) en uit de Bourgondische Nederlanden een *halve groot* van Maria van Bourgondië (1477-1482) (nr. 8).

Uit de periode van de minderjarigheid van Filips de Schone komen een vijftal *dubbele mijten*, uitgegeven tijdens de Opstand van Gent tegen regent Maximiliaan van Oostenrijk. Deze *dubbele mijten* zijn vermoedelijk geslagen in 1490 (nrs. 9 tot 13). Uit de regering van Filips de Schone (1494-1506) dateert verder een *dubbele Brabantse mijt* (nr. 14), een *groot* (nr. 15) en een *kwart groot* (nr. 16). Uit Henegouwen komt een *groot* (*halve drieland*) van Jan IV van Brabant, als graaf van Henegouwen (1418-1427) (nr. 2).

5. Hoewel geen gouden munten werden ontdekt op de site van Aalst/Utopia is het toch meldenswaardig dat goudstukken in de eerste helft van de 14^e eeuw in gebruik worden genomen. Het zijn in eerste instantie imitaties van de florijn, die in 1252 in Firenze werd gecreëerd en die snel in alle landen van Europa wordt gegeerd en overgenomen.

Het prinsbisdom Luik – een onafhankelijk gebied tot aan de Franse invallen in 1794 -is vertegenwoordigd door een drietal *brulés* (*swertes*), respectievelijk geslagen door Lodewijk van Bourbon (1456-1482) (nr. 3) en Jan van Hoorn (1484-1505) (nrs. 4 en 5). Een reeks van tien koperstukken horen bij het zgn. *Crux pellit-type*.⁶ Deze munten vinden hun oorsprong bij de muntslag van James III van Schotland (1460-1488), maar werden op het continent blijkbaar massaal geïmiteerd. Er zijn 9 stukken geslagen op naam van Jacobus (nrs. 31 tot 39) en een stuk op naam van Karolus (nr. 40). De reden voor het slaan van deze – meestal slecht bewaarde - stukken ligt momenteel nog steeds ter discussie. Het aantal munten van dit type is opvallend groot bij de opgraving van de Aalst/Utopia-site, een gegeven dat ook op andere sites in Zuid-Oost-Vlaanderen werd waargenomen (Geraardsbergen en Oudenaarde).⁷ Het is niet uitgesloten dat deze munten op een bepaald moment uit de omloop werden geweerd en achteloos zijn weggegooid.

Munten uit de 16^e-17^e eeuw

Tijdens de eerste decennia van de regering van Karel V (1506-1555) blijven de munten nog een middeleeuws karakter behouden (stijl, omschriften, dunne muntplaatjes, gebruikte metalen). Dit wordt geïllustreerd door de vondst van een *kwart groot* (nr. 17) en een *dubbele mijt* (nr. 18).

In 1520 voert Karel V (1506-1555) een nieuw muntstelsel in, dat het begin vormt van de moderne muntslag in de Nederlanden. In 1536 verschijnen de eerste zilverstukken met dikke muntplaat en in 1542 wordt voor het eerst de *zilveren karolusgulden* geslagen. De pasmunt uit biljoen wordt nu in zuiver koper uitgegeven. Uit deze periode dateert een slecht bewaarde koperen *korte* (nr. 19). De regering van Filips II (1555-1598) is op numismatisch vlak heel boeiend, toch zijn bij de opgraving van Aalst/Utopia uit deze periode geen munten teruggevonden (of niet herkend). Onder de aartshertogen Albrecht en Isabella (1598-1621) wordt – na enkele minder succesvolle monetaire hervormingen – in 1612 een muntsysteem ingevoerd dat bijna anderhalve eeuw zal standhouden. Uit deze fase dateren een *oord* (nr. 20) en een *dubbele penning* (nr. 21).

Tijdens het laatste kwart van de 17^e eeuw worden mechanische productiemethoden ingevoerd (met walsen, ponsmachines en de schroefpers). Ze verbeterden het uitzicht van de munten, aangezien de stempel gelijkmatig en scherp in de muntplaat werd gedrukt.

Munten uit de 18^e-19^e eeuw

Onder Maria Theresia (1740-1780) worden aanvankelijk alleen koperen *oorden* uitgegeven. Na de Oostenrijkse Successieoorlog wordt vanaf 1749 tot 1755 werk gemaakt van een grondige monetaire hervorming, met de uitgave van gouden, zilveren en koperen munten. Uit de opgraving van Aalst/Utopia dateert een *oord* van Maria Theresia uit 1749 (nr. 22). Het Verenigd Koninkrijk van de Nederlanden - dat sedert 1813 Holland en België verenigd – voert in 1816 een nieuw muntstelsel in dat steunt op de Hollandse *gulden*, onderverdeeld in honderd centen. Op de zilveren en koperen pasmunten van 25, 10, 5, 1 en ½ cent wordt een gekroonde letter **W** afgebeeld (het initiaal van Willem I). In 1822 wordt het atelier van Brussel heropend. Deze munten dragen aan de keerzijde een kleine letter B. Munten uit regering van Willem I (1813/15-1830/40) zijn bij de vondsten van Aalst/Utopia vertegenwoordigd door drie *halve centen* (nrs. 23 tot 25).⁸

6. Genoemd naar het omschrift op de vz. van de munt: *Crux pellit omne crimen*: het kruis verdrijft alle zonden.

7. BEECKMANS L., 2004: *In klinkende munt, vondsten van middeleeuwse en post-middeleeuwse munten te Geraardsbergen*, Geschied- en Heemkundige Kring Gerardimontium, Grammaye-reeks, 1, Geraardsbergen, pp. 58-60; BEECKMANS L., DE BUYSER F., PARENT J. P. & VAN BULCK G., 2011: *Middeleeuwse munten in de schaduw van de Sint-Walburgakerk te Oudenaarde*, *Jaarboek van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, Herent, p. 52.

8. Informatie over de algemene numismatiek is gehaald uit: VANHOUDT H., 1993: *Twintig eeuwen Belgische munt*, Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde vzw, Herent.

Uit Frankrijk zijn een paar heel slecht bewaarde munten gevonden, die tijdens meerdere perioden werden geslagen: 5 *centîmes*, uit het Directoire (1795-1799) of uit het Consulaat (1799-1804) (nr. 29) en een stuk van een *centime*, die naast de hierboven vermelde perioden ook geslagen kan zijn tijdens de Tweede Republiek (1848-1852) (nr. 30).

Aanverwante vondsten: rekenpenningen - loden penning

Reken- of legpenningen werden o.a. door geldwisselaars en instellingen gebruikt bij het tellen en omzetten van belangrijke bedragen. Aangezien het tiendelig stelsel tijdens het Ancien Régime niet in gebruik was, stelde het tellen van grote bedragen voor problemen. Daarom legde men op een rekentafel (of abacus) een legpenning op de streep van de penningen. Voor twaalf legpenningen legde men in de plaats een legpenning op de streep van de schellingen, voor twintig schellingen legde men een penning op de rij van de ponden. Bij de opgravingen van Aalst/Utopia werden drie legpenningen gevonden. Eén is geslagen in Doornik (nr. 41) en twee andere zijn afkomstig uit het gekende centrum van Nurenberg (D.) (nrs. 42 en 43).

Tevens werd één niet-geïdentificeerde loden penning aangetroffen (nr. 44). Meestal vervulden soortgelijke penningen een sociaal-economische rol als aanwezigheidspenning, broodpenning, privé-munt....

Inventaris

Op de volgende pagina's kan u de inventaris van de vermelde muntstukken terugvinden.

Noot bij de inventaris:

In stijgende volgorde van kwaliteit gebruikt men: goed, eerder goed, fraai, zeer fraai, prachtig en FDC.

De afkortingen bij de ref. (referentie) verwijzen naar de bibliografie, achteraan de inventaris.

Hertogdom Brabant

Jan III (1312-1355)

1. **Sterling**, zilver, Leuven, z.j. (ca. 1330-1337), 1,40g, 18mm, zeer fraai.

Vz. Gevierendeeld wapen van Brabant en Limburg.

Omschrift: **DVX/BRAB/ANTIE**

Kz. Kort dubbel leliekruis.

Omschrift: **+ MONETA LOVANIES**

Dateringscontext: 15-AAL-GM-920-I-B-59: ongedefinieerd.
Ref. DW 349; VH-A G 256.

Foto: Dirk Wollaert

Hertogdom Henegouwen

Jan IV van Brabant als graaf van Henegouwen (1418-1427)

2. **Groot of halve drielanders**, Valenciennes, biljoen, z.j., 1,39g, 24mm, zeer fraai.

Vz. In een dubbele veelpas twee schuin naar elkaar toe gelegen wapenschildjes, bovenaan elkaar rakend. Links dat van Bourgondië-Brabant en rechts dat van het nieuwe Henegouwen.

Omschrift: **+ IOh : DX : BRAB : Z : LIMB : COM : hAN : hOL**

Kz. Kort gevoet kruis, omgeven door twee omschriftbanen.

Omschrift buitenbaan: **+ SIT : NOMEN : DOMINI : BENEDICTVM**

Omschrift binnenbaan: **+ MONETA : FCA : IN : VALE'**

Dateringscontext: 15-AAL-GM-136-I-B-12: 1451-1550.
Ref. CH-H 151; VH-A G 576.

Foto: Dirk Wollaert

Prinsbisdom Luik

Lodewijk van Bourbon (1456-1482)

3. **Brulé**, biljoen, Hasselt (?), z.d. (ca. 1478), 3,00g, 21,5mm, goed, groene patina.

Vz. Wapen van Bourbon.

Omschrift: lelie **LVDOVICV[**

Kz. Opengewerkt kruis met centraal een lelie.

Omschrift: Onleesbaar.

Dateringscontext: 15-AALGM-990-I-B-470/555/556/557: 1474-1550.

Ref. Dgs 715; VH-A G 1043 (?).

Prinsbisdom Luik

Jan van Hoorn (1484-1505)

4. **Brulé**, biljoen, -, z.d., 0,87g, 21,5mm, goed, oneffen, groene patina.

Vz. Wapen van Hoorn.

Omschrift: **]ORN EPS LEO[**

Kz. Kort gevoet kruis.

Omschrift: **]M[**

Dateringscontext: 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557-CD: 1474-1550.

Ref. Dgs 801 e.v.; VH-A G 1098 e.v.

GEEN AFBEELDING

Prinsbisdom Luik

Jan van Hoorn (1484-1505)

5. **Brulé**, biljoen, -, z.d., -g, 24mm, goed.
Vz. Wapen van Hoorn.
Omschrift: sterretje IO[
Kz. Onleesbaar: geoxideerd op een scherp grijs aardewerk.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-752-I-B-470-555-556-557-CD:
1474-1550.

Ref. Dgs 801 e.v.; VH-A G 1098 e.v.

Graafschap Vlaanderen

6. **Kleine denier**, zilver, Gent, z.d. (ca. 1220-1250) gehalveerd, 0,16g, 9,5mm, fraai.

Vz. In een parelcirkel een fragment van een helm.

Omschrift: -

Kz. Lang gevoet kruis. In de (resterende) kwartieren: **G – A**

Omschrift: -

Dateringscontext: 15-AAL-GM-118-I-A-2: 1451-1600.

Ref. Ha V 188; VH-A G 2411.

Foto: Dirk Wollaert

Graafschap Vlaanderen

Jan zonder Vrees (1404-1419)

7. **Mijt**, biljoen, Gent, z.d. (1410), 0,81g, 16,5mm, goed, groene patina.
Vz. Binnen een parelcirkel het wapen van Bourgondië-Vlaanderen.
Omschrift:]OH[ ]LAN
Kz: Lang gevoet kruis die de legende snijdt. In de kwartieren een lelie en een klimmend leeuwte.
Omschrift:]AND

Dateringscontext:15-AAL-GM-118-I-A-2: 1451-1600.

Ref. DM V 327-9; VH G 2663.

Bourgondische Nederlanden

Maria van Bourgondië (1477-1482)

8. **Halve groot**, biljoen, Dordrecht (?), z.d., 0,52g, 18mm, fraai, gaatje.

Vz. In het veld de gotische letter **M**

Omschrift: + **MAR[ ]ISSA[**

Kz. Gebloemd kruis.

Omschrift:]**DOM[**

Dateringscontext:15-AAL-GM-831-I-A-560 CD: 1474-1550.

Ref. VG&H 42 (?); VH 58-Dordrecht (?).

Bourgondische Nederlanden

Filips de Schone (1482-1506)

Muntslag van de Opstandige Steden (1488-1492)

9. Dubbele mijt, biljoen, Gent, z.d. (1490?), 1,23g, 19,5mm, zeer fraai, groene patina.

Vz. Wapen Van Gent (klimmende leeuw).

Omschrift: + PhS DEI GRA DVX B CO FLA

Kz. Opengewerkt kruis met centraal het muntteken (lelie).

Omschrift: + IN DOMINO CONFIDO

Dateringscontext: 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557: 1474-1550.

Ref. VG&H 153; VH 184-Gent.

Foto: Dirk Wollaert

GEEN AFBEELDING

Bourgondische Nederlanden

Filips de Schone (1482-1506)

Muntslag van de Opstandige Steden (1488-1492)

10. Dubbele mijt, biljoen, Gent, z.d. (1490?), 0,86g, 19mm, zeer fraai, gaatje, mooie groene patina.

Idem nr. 9.

Vz. + PhS DEI GRA DVX CO FL

Kz. + IN DOMINO CONFIDO

Dateringscontext: 15-AAL-GM-990-I-B-470-555-556-557: 1474-1550.

Ref. VG&H 153, VH 184-Gent.

GEEN AFBEELDING

Bourgondische Nederlanden

Filips de Schone (1482-1506)

Muntslag van de Opstandige Steden (1488-1492)

11. Dubbele mijt, Gent, z.d. (1490?), biljoen, 1,06g, 18,5mm, goed, nagelgaatje, groene patina.

Idem nr. 9.

Vz. + PhS[

Kz.]CONFID[

Dateringscontext: 15-AAL-GM-990-I-B-470-555-556-557: 1474-1550.

Ref. VG&H 153; VH 184-Gent.

GEEN AFBEELDING

Bourgondische Nederlanden

Filips de Schone (1482-1506)

Muntslag van de Opstandige Steden (1488-1492)

12. Dubbele mijt, Gent, z.d. (1490?), biljoen, 0,68g, 18,5mm, goed.

Idem nr. 9.

Vz. + PhS[ ]I[

Kz.]DO[

Dateringscontext: 15-AAL-GM-118-I-A-2 (L.V.): 1451-1600.

Ref. VG&H 153, VH 184-Gent.

GEEN AFBEELDING

Bourgondische Nederlanden

Filips de Schone (1482-1506)

Muntslag van de Opstandige Steden (1488-1492)

13. Dubbele mijt, Gent, z.d. (1490?), biljoen, 2,60g, 22,5mm, goed. (klimmende leeuw op vz. en onduidelijk kruis op kz.).

Idem nr. 9.

Vz. -

Kz. -

Dateringscontext: 15-AAL-GM-955-I-A-194-AB: 1751-1900.

Ref. VG&H 153, VH 184-Gent.

Bourgondische Nederlanden

Filips de Schone (1482-1506)

14. Dubbele Brabantse mijt, Antwerpen, z.d. (1490-1492), 1,06g, 19mm, goed.

Vz. Wapen H.*

Omschrift: PHI ARCHIDVC AVST[ ]BG B[ ]

Kz. Eenvoudig kruis.

Omschrift:]REX ROMANO PAT

Dateringscontext: 15-AAL-GM-1081-I-B-470/555-CD: 1474-1550.

Ref. VG&H 94-1; VH 118-Antwerpen.

* Verwijzing nummering wapens naar VH., p. 61.

Bourgondische Nederlanden

Filips de Schone (1482-1506)

15. Groot, zilver, Antwerpen, z.d. (1493-1496), 1,35g, 24mm, fraai.

Vz. Wapen H.

Omschrift: + PhS ARCHIDVX AVSTRIE BVRG BR

Kz. Lang gevoet kruis met centraal het muntteken (A).

Omschrift: BENED -ANIMA -MEAD-OMMO

Dateringscontext: 15-AAL-GM-1066-I-C-92-FU: 1701-1750.

Ref. VG&H 102; VH 132-Antwerpen.

Bourgondische Nederlanden

Filips de Schone (1482-1506)

16. Kwart groot, biljoen, Brugge, z.d. (1493-1496), 0,79g, 17,5mm, fraai, groene patina.

Vz. Wapen H.

Omschrift: leeuwjtje PhS ARCHID[ ]BG[ ]

Kz. Opengewerkt kruis met centraal het muntteken (lelie).

Omschrift: lelie IN . NOMINE[ ]

Dateringscontext: 15-AAL-GM-990-I-B-470-555-556-557: 1474-1550.

Ref. VG&H 104; VH 134-Brugge.

Spaanse Nederlanden

Karel V (1506-1555)

17. Kwart groot, zilver, Antwerpen, z.d. (1507-1520), 0,62g, 15,5mm, fraai, geplooid.

Vz. Gekroond wapen A.*

Omschrift: MO AR[ ]Z

Kz. Kruis met muntteken (leeuw) in het centrum.

Omschrift:]SIT NO[ ]DOMINE BENE[

Dateringscontext: 15-AAL-GM-831-I-A-560-CD: 1474-1550.
Ref. VG-H 175; VH 206-Antwerpen.

* Verwijzing nummering wapens naar VH., p. 135.

Spaanse Nederlanden

Karel V (1506-1555)

18. Dubbele mijt, Brugge, z.d., (1522-1535), 0,44g, 18mm, goed, uitgebroken, groene patina.

Vz. Gekroonde initiaal K binnen een parelcirkel.

Omschrift: onleesbaar.

Kz. Opengewerkt kruis met centraal een lelie.

Omschrift: Onleesbaar.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-1081-I-B-470/555-CD: 1474-1550.
Ref. VG&H 196; VH 232-.

Spaanse Nederlanden

Karel V (1506-1555)

19. Korte, koper, -, -, 1,32g, 18mm, goed, corrosie.

Vz. Gekroond hoofd van de keizer naar rechts.

Omschrift: onleesbaar, zware corrosie.

Kz. Klauwende leeuw naar links.

Omschrift: -

Dateringscontext: 15-AAL-CM-931-I-B-LV: ongedefinieerd.
Ref. VG&H 198; VH 234.

Spaanse Nederlanden

Albrecht en Isabella (1598-1621)

20. Oord, koper, Maastricht, ? (1616-1619), 3,55g, 26,5mm, goed, groene patina.

Vz. Gekroond wapen A*.

Omschrift:]ABET.DEI.GRATIA

Kz. Gekroond vuurijzer omringd door drie wapens.

Omschrift: ARCHIDVCES[ ]ET.B

Dateringscontext: 15-AAL-GM-928-I-LV: ongedefinieerd.
Ref. VG&H 296; VH 592-Maastricht.

* Verwijzing nummering wapens naar VH., p. 369.

Spaanse Nederlanden

Albrecht en Isabella (1598-1621)

21. Dubbele penning, koper, Brugge, 1616, 2,36g, 21mm, goed, groene patina.

Vz. Gekroond dubbelinitiaal.

Omschrift: JALBERTVS.ET.ELISABET.DG

Kz. Gekroond wapen C.

Omschrift: JZ.CO.FL/16-16

Dateringscontext: 15-AAL-GM-931-I-B-LV-B-C: ongedefinieerd.
Ref. VG&H 299; VH 599-Brugge.

Oostenrijkse Nederlanden

Maria Theresia (1740-1780)

22. Oord, koper, Brugge, 1749, 3,01g, 21,5mm, goed.

Vz. Buste naar rechts.

Omschrift: onleesbaar.

Kz. Legende en muntteken op zes lijnen.

Tekst: AD/USUM/BELGII/AUSTR./1749/leeuwtje

Dateringscontext: 15-AAL-GM-928-I-LV: ongedefinieerd.
Ref. VK 212; VH 825-Brugge.

Koninkrijk der Nederlanden

Willem I (1813/15 – 1830/1840)

23. Halve cent, koper, Brussel, 1827,81g, 16,5mm, goed, groene patina.

Vz. Gekroond initiaal met links en rechts het jaartal.

Omschrift: -

Kz. Gekroond wapen met links en rechts 1/2 - C.

Omschrift: -

Dateringscontext: 15-AAL-GM-931-I-B-LV: ongedefinieerd.
Ref. VK 273; VH 923-Brussel.

GEEN AFBEELDING

Koninkrijk der Nederlanden

Willem I (1813/15 – 1830/1840)

24. Halve cent, koper, Brussel, 1826, 1,72g, 16mm, goed, groene patina.

Idem nr. 23.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-943-I-A-LV: ongedefinieerd.
Ref. VK 273; VH 923-Brussel.

GEEN AFBEELDING

Koninkrijk der Nederlanden

Willem I (1813/15 – 1830/1840)

25. Halve cent, koper, Brussel of Utrecht, -, 1,50g, 16mm, goed.
Idem nr. 23.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-1074-I-A-276: 1842-1900.
Ref. VK 273; VH 923-Brussel of VH 923-Utrecht.

Engeland

Edward I (1272-1307)

26. Penny, zilver, Canterbury, z.d. (ca. 1310-1314)*, 1,35g, 18mm, fraai.

Vz. Gekroond hoofd van de koning in vooraanzicht.

Omschrift: + EDWA R ANGL DNS hYB

Kz. Lang gevoet kruis die de legende snijdt, in elk kwartier drie bolletjes.

Omschrift: CIVI-TAS-CAN-TOR

Dateringscontext: 15-AAL-GM-120-I-B-2: 1451-1600.
Ref. NORTH 1060/1-3 à 1062/1.

Foto: Dirk Wollaert

* Munten van Edward I (1272-1307) werden geslagen tot in de beginjaren van de regering van Edward II (1307-1327).

Frankrijk - Graafschap Maine

Erbert I (1014-1035) en/of navolgers (tot ca. 1246).

27. Denier, biljoen, Le Mans, z.d. (1014-1246), 0,97g, 19,5mm, fraai.
Vz. Monogram van Erbert I.

Omschrift: + CONES CENOMANNIS

Kz. Kort gevoet kruis met in de kantons twee halve maantjes en de letters

alfa en omega.

Omschrift: JVI VI

Dateringscontext: 15-AAL-GM-120-I-B-2: 1451-1600.
Ref. POEY D'AVANT 1546-1598, Pl. XXIX, 14-21 en Pl. XXX, 1-5.

Foto: Dirk Wollaert

Frankrijk

Philippe IV (le Bel) (1285-1314)

28. Double tournois, biljoen, -, z.d. (eerste emissie, 1295-1303), 0,86g, 19,5mm, fraai.

Vz. Kort gevoet kruis met en één kanton een lelie.

Omschrift: + PHILIPPVS REX

Kz. Kasteel van Tours, aan de basis twee ringetjes, getopt door een gevoet kruisje, aan beide zijden een lelie.

Omschrift: + MON[

Dateringscontext: 15-AAL-GM-166-I-B-13: 1451-1550.
Ref. CIANI 220 en DUPLESSY 229.

GEEN AFBEELDING

Frankrijk

Directoire (1795-1799) of Consulaat (1799-1804)

- 29. Vijf centimes**, koper, -, 10,19g, 28mm, goed, oxidatie.
Vz. Allegorische voorstelling van de Republiek naar links.
Omschrift:]IQU[ ]RAN
Kz. Onleesbaar, zwaar geoxideerd.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-928-I-LV: ongedefinieerd.
Ref. DM&P 17 e.v.

GEEN AFBEELDING

Frankrijk

Directoire (1795-1799) of Consulaat (1799-1804) of Tweede Republiek (1848-1852)

- 30. Centime**, koper of brons, Parijs, an 6-7, an 8 of 1848-1851, 1,57g, 17,7mm, goed, corrosie.
Vz. Allegorie van de Republiek met Frygische muts naar links.
Omschrift:]IQU[
Kz. Onleesbaar.
Omschrift: onleesbaar.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-938-I-verstoring muur: ongedefinieerd.
Ref. DM&P 18 of 22 of 135.

Schotland (of continentale imitatie)

Op naam van Jacobus

- 31. Penny**, koper, -, z.d., (ca. 1460-1480), 1,83g, 18mm, groene patina, goed.
Vz. In het midden van het veld een rijksappel met kruis.
De lijnstukken stellen (vermoedelijk) de evenaar en een meridiaan voor.
Omschrift: IACOBVS + DEI + GRA + REX
Kz. Kruis in een vierpas.
Omschrift: + CRUX + PELLIT + O [ ] CRI

Dateringscontext: 15-AAL-GM-831-I-A-560-CD: 1474-1550.
Ref. VC, type IL.

GEEN AFBEELDING

Schotland (of continentale imitatie)

Op naam van Jacobus

- 32. Penny**, koper, -, z.d. (ca. 1460-1480), 1,52g, 19mm, groene patina, goed.
Vz. In het midden van het veld een rijksappel met kruis.
Met een parel of edelsteen (jewel) in elk segment.
Omschrift: onleesbaar.
Kz. Kruis in een vierpas.
Omschrift: + CRV[

Dateringscontext: 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557: 1474-1550.
Ref. VC, type IIR*.

GEEN AFBEELDING

Schotland (of continentale imitatie)

Op naam van Jacobus

33. Penny, koper, -, z.d. (ca. 1460-1480), 1,04g, 19,5mm, groene patina, goed.

Vz. In het midden van het veld een rijksappel met kruis.

Omschrift:]**IACOBVS** sterretje **DEI** sterretje **GRA**[

Kz. Latijns kruis in een vierpas.

Omschrift: + **CRVX PELLIT**[

Dateringscontext: 15-AAL-GM-1080 I – B – 480 – CD: 1474-1550.
Ref. VC, type IIIIL.

GEEN AFBEELDING

Schotland (of continentale imitatie)

Op naam van Jacobus

34. Penny, koper, -, z.d. (ca. 1460-1480), 1,62g, 18,5mm, goed.

Vz. In het midden van het veld een rijksappel met kruis.

Omschrift:]**OBVS DEI**[

Kz. Kruis in een vierpas.

Omschrift: onleesbaar

Dateringscontext: 15-AAL-GM-493-I – B – 268 – GS: 1351-1425.
Ref. VC, type IIIIL.

GEEN AFBEELDING

Schotland (of continentale imitatie)

Op naam van Jacobus

35. Penny, koper, -, z.d. (ca. 1460-1480), 1,14g, 18,5mm, groene patina, goed.

Vz. In het midden van het veld een rijksappel met kruis.

De lijnstukken stellen (vermoedelijk) de evenaar en een meridiaan voor.

Omschrift:]**OBVS DEI**[

Kz. Kruis in een vierpas.

Omschrift: onleesbaar

Dateringscontext: 15-AAL-GM-831-I-A-560-CD: 1474-1550.
Ref. VC, type II of III.

GEEN AFBEELDING

Schotland (of continentale imitatie)

Op naam van Jacobus

36. Penny, koper, -, z.d. (ca. 1460-1480), 0,95g, 17,5mm, groene patina, goed, geplooid.

Vz. In het midden van het veld een rijksappel met kruis.

Omschrift: onleesbaar.

Kz. Kruis in een vierpas.

Omschrift: onleesbaar.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-831-I-A-560-CD: 1474-1550.
Ref. VC, type IIIIL.

GEEN AFBEELDING

Schotland (of continentale imitatie)

Op naam van Jacobus

37. Penny, koper, -, z.d. (ca. 1460-1480), 1,13g, 18mm, groene patina, goed.

Vz. In het midden van het veld een rijksappel met kruis.

Omschrift: onleesbaar.

Kz. Kruis in een vierpas.

Omschrift: onleesbaar.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-831-I-A-560-CD: 1474-1550.
Ref. VC, type II of III.

GEEN AFBEELDING

Schotland (of continentale imitatie)

Op naam van Jacobus

38. Penny, koper, -, z.d. (ca. 1460-1480), 1,13g, 17mm, groene patina, goed.

Vz. In het midden van het veld een rijksappel met kruis.

Omschrift: onleesbaar

Kz. Kruis in een vierpas.

Omschrift: onleesbaar.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557: 1474-1550.
Ref. VC, type IIII.

GEEN AFBEELDING

Schotland (of continentale imitatie)

Op naam van Jacobus

39. Penny, koper, -, z.d. (ca.1460-1480), 0,87g, g, 18mm, groene patina, goed.

Vz. In het midden van het veld een rijksappel met kruis.

Omschrift: **IA**]

Kz. Kruis in een vierpas.

Omschrift: onleesbaar.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557: 1474-1550.
Ref. VC, type IIIR.

GEEN AFBEELDING

Schotland (of continentale imitatie)

Op naam van Karolus

40. Penny, koper, -, z.d. (ca. 1460-1480), 0,81g, 17,5mm, groene patina, goed.

Vz. In het midden van het veld een rijksappel met kruis.

Omschrift: **]ROLVS DEI GRA**]

Kz. Kruis in een vierpas.

Omschrift: **+ CRVX** [

Dateringscontext: 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557: 1474-1550.
Ref. VC, type IIII.

Rekenpenningen

41. Type schild met drie lelies, koper, Frankrijk (Doornik), 14^e-15^e eeuw, 30mm, 2,19g, 25,5mm, fraai.

Vz. In een parelcirkel een schild met drie lelies, waarrond links en rechts drie stippen zijn aangebracht.

Omschrift: **AVE MARIA ° GRACIA**

Kz. In een vierpas een leliekruis. Centraal aan elke arm een bolletje. Buiten de randen een bolletje met links en rechts een punt.

Omschrift: -

Dateringscontext: 15-AAL-GM-990-I-B-470-555-556-557-CD: 1474-1550.

Ref. Mitchener 687.

Foto: Dirk Wollaert

GEEN AFBEELDING

Rekenpenningen

42. Type rijksappel, koper, Nurenberg, Hans Schultes I (1553-1584), II (1586-1603), III (vóór 1608-na 1612), 0,80g, 25mm, goed, fragment.

Vz. Centraal een rozetje, rondom afwisselend drie kronen en drie lelies.

Omschrift: **rozetje HANS[ ]VRENB[**

Kz. In een veelpas een rijksappel met getopt kruis.

Omschrift: rozetje **GLICK[**

Dateringscontext: 15-AAL-GM-931-I-B-LV: ongedefinieerd.

Ref. STALZER p. 65-67.

Rekenpenningen

43. Type scheepjespenning, koper, Nurenberg, eind 15^e eeuw, 1,47g, 25,5mm, zeer fraai, groene patina.

Vz. Een schip op de golven.

Omschrift: kroontje **VON[**

Kz. Binnen een ruit vier lelies in kruisvorm

Omschrift: **ONNANI[**

Dateringscontext: 15-AAL-GM-931-I-B-LV: ongedefinieerd.

Ref.: STALZER P. 26-32.

Foto: Dirk Wollaert

Loden penning

44. Penning, lood, -, 13^e-14^e eeuw, anepigrafisch, 2,87g, 19,5mm, zeer fraai.

Vz. Binnen een cirkel een reeks van tien bolletjes op een onduidelijk lijnenpatroon.

Kz. Binnen een cirkel een lang gevoet kruis, met in de kwartieren telkens drie bolletjes.

Dateringscontext: 15-AAL-GM-264-I-C-93:1176-1600.

Ref. -

Foto: Dirk Wollaert

Niet geïdentificeerd

45. Kleine denier, zilver, 0,17g, 10,5mm, gehalveerd, goed; 15-AAL-GM-919-I-B-56: 1450-1550.
46. Kleine denier, zilver, 0,17g, 10mm, gehalveerd, goed; 5-AAL-GM-931-I-B-L.V.: ongedefinieerd.
47. Zilver, 3,01g, 27mm, goed, groene patina; 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557: 1474-1550.
48. 57. Zilver, 0,28g, 15mm, fragmentje, goed; 15-AAL-GM-931-I-B-LV: ongedefinieerd
49. Zilver, fragment 1,83g, 25,5mm, goed, zware corrosie; 15-AAL-GM-943-I-A-LV: ongedefinieerd.
50. Biljoen, 0,48g, 17mm, goed; 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557-CD: 1474-1550.
51. Biljoen, 0,60g, 17mm, goed; 15-AAL-GM-136-I-B-12: 1451-1550.
52. Biljoen, 1,04g, 18,5mm, goed; 15-AAL-GM-853—I-A-1: 1751-1880.
53. Biljoen, 0,39g, 14,5mm, goed; 15-AAL-GM-120-I-2: 1451-1600.
54. Biljoen, 0,58g, 20,5mm, goed; 15-AAL-GM-120-I-2: 1451-1600.
55. Biljoen, 0,98mm, 19mm, goed; 15-AAL-GM-831-I-A-560-CD: 1474-1550.
56. Biljoen, 0,43g, 18,5mm, fragment, goed; 15-AAL-GM-831-I-A-560-CD: 1474-1550.
57. Biljoen, 0,30g, 16mm, fragment, goed; 15-AAL-GM-831-I-A-560-CD: 1474-1550.
58. Biljoen (?): fragmentjes (-, -), goed; 15-AAL-GM-990-I-470/555/556/557: 1474-1550.
59. Biljoen (?), 1,04g, 21mm, goed; 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557: 1474-1550.
60. Biljoen, 0,34g, 17mm, goed, uitgebroken; 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557: 1474-1550.
61. Biljoen (?), 1,06g, 21mm, goed, groene patina; 15-AAL-GM-990-I-B-470/555/556/557; 1474-1550.
62. Biljoen of koper, 1,44g, 17,5mm, goed, zware patina; 15-AAL-GM-253-I-C-90-AB: 1474-1550.
63. Koper (?), 1,25g, 20mm, goed; 15-AAL-CM-931-I-B-LV: ongedefinieerd.
64. Koper, 6,11g, 28,5mm: goed, zware corrosie; 15-AAL-CM-931-I-B-LV: ongedefinieerd.
65. Koper, 1,53g, 23,5mm, afgesleten; 15-AAL-GM-943-I-A-LV: ongedefinieerd.
66. Koper, rekenpenning, 1,06g, 22,5mm, goed, nagelgaatjes; 15-AAL-GM-931-I-B-LV: ongedefinieerd.
67. Koper, 3,46g, 28mm, rekenpenning (?), goed, perforaties; 15-AAL-GM-928-I-LV: ongedefinieerd.

Bibliografie

- [CIANI] CIANI L., 1926: *Les monnaies royales françaises*, Parijs.
- [CH-H] CHALON R., 1860: *Recherches sur les monnaies des comtes de Hainaut*, Brussel.
- [DM V] DE MEY J., 1985: *Les monnaies des comtes de Flandre (1384-1556)*, Brussel.
- [DM&P] DE MEY J. & POINDESSAULT B., 1969: *Répertoire de la numismatique Française contemporaine 1793-1968*, Brussel-Parijs.
- [d CH] DE CHESTRET DE HANEFFE J., 1890: *Numismatique de la Principauté de Liège et de ses dependances (Bouillon, Looz)*, Brussel.
- [DUPLESSY] DUPLESSY J., 1988-89: *Les monnaies françaises royales de Hughes Capet à Louis XVI (987-1793)*, 2 delen, Parijs.
- [Dgs] DENGIS J. L., 2006: *Les monnaies de la principauté de Liège*, 3 delen, deel 2, Wetteren.
- [DW] DE WITTE A., 1894-1899: *Histoire monétaire des comtes de Louvain, ducs de Brabant et marquis du Saint Empire Romain*, deel I-III, Antwerpen.
- [Ha V] HAECK A., 1973: *De munten van de graven van Vlaanderen*, Brussel.
- [MITCHINER] MITCHINER M., 1988: *Jetons, Medalots & Tokens, The medieval period and Nuremberg*, 3 delen, deel 1, Londen.
- [NORTH] NORTH J., 1991: *English hammered coinage 1272-1662*, deel 1, Londen.
- [POEY D'AVANT] POEY D'AVANT F., 1862: *Monnaies féodales de France*, 3 delen, deel 1, Parijs.
- [STALZER] STALZER F. (bearb.) 1989: *Kataloge der Staatlichen Münzsammlung München, Rechenpfennige*. Band I, Nürnberg. Signierte und zuweisbare Gepräge. I. Lieferung. Die Familien Schultes, Koch und Krauwinkel, München.
- [VC] VAN CAELENBERGHE H., 2014: *Schotse munt verovert de Lage Landen, Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, pp. 181-207.
- [VG&H] VAN GELDER H.E. & HOC M., 1960: *Les monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols 1434-1713*, Amsterdam.
- [VH-A] VANHOUDT H., 1996: *Atlas der munten van België. Van Kelten tot heden*, Herent.
- [VH] VANHOUDT H., 2015: *De munten van de Bourgondische, Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden en van de Franse en Hollandse periode 1434-1830*, Heverlee.
- [VK] VAN KEYMEULEN A., 1981: *De munten van de Zuidelijke Nederlanden van Albrecht en Isabella tot Willem I*, Brussel.

Sporen van koloniale geschiedenis uit het Aalsterse in het AfricaMuseum in Tervuren

Wouter Van der Spiegel

In *Het Land van Aalst*, 2019, nr. 3 gingen we op zoek naar sporen van onze koloniale geschiedenis in Aalst en omgeving. Het bracht namen in herinnering als Albert BOONE (avonturier, soldaat, commercieel agent, ...), Jan DE WINDT (student-ontdekkingsreiziger), Leon DE BETHUNE (politicus die sterk betrokken was bij de Afrikapolitiek van Leopold II en bij de christianisatie), en vele anderen. Ook kleine garnalen die hun militaire of religieuze inzet vaak met een vroegtijdig overlijden zagen eindigen. Verrassend vast te stellen dat er zoveel mensen uit de regio betrokken waren bij de koloniale exploitatie en dat dit niet beperkt bleef tot een stedelijke elite in Brussel en Antwerpen.

Volgens onze webmaster is het één van de meest geraadpleegde artikels van de voorbije jaren. Met de interpretatie daarvan is voorzichtigheid geboden, maar het wijst toch op een soort leemte of misschien een verdrongen episode... In *Het Land van Aalst*, 2020, nr. 4 volgde nog een korte aanvulling naar aanleiding van het boek van Dany D'HERDT: *Alostville. De Aalsterse droom in Congo Vrijstaat*. En enkele vragen over de houding van het Daensisme ten opzichte van de koloniale problematiek.

Vandaag brengen we nog een aanvulling: sporen van de koloniale geschiedenis uit het Aalsterse zijn namelijk terecht gekomen in het hernieuwde AfricaMuseum in Tervuren. Het geeft ons ook de gelegenheid even stil te staan bij de slachtoffers van die koloniale geschiedenis die in de vorige bijdragen niet aan bod kwamen. Het kan misschien zelfs cru overgekomen zijn om het te hebben over de kleine garnalen die het "nobeles beschavingswerk" vaak met een vroegtijdige dood moesten bekopen, ook al waren die bijv. als lid van de *Force publique* niet alleen slachtoffer, maar ook dader...

In de herinneringszaal zijn de namen vermeld van 1.508 Belgische militairen die tussen 1876 en 1908 omkwamen tijdens de verovering van de Onafhankelijke Congostaat. Deze term wordt consequent gebruikt in plaats van de merkwaardige, cynisch ogende "Congo Vrijstaat", maar eigenlijk gewoon een slechte vertaling is van de privékolonie van Leopold II. De namen lijken in steen gebeiteld, maar dat is een schilderkundig effect. Onder de namen valt in een begeleidende quote van koning Albert I te lezen: "*Meedogenloos maaide de dood in de rangen van de eerste baanbrekers. Nooit zullen we genoeg hulde aan hunne nagedachtenis brengen*". Naar de honderdduizenden Congolese slachtoffers werd met geen woord verwezen...¹

1. De recentste schatting van Congokenner Ludo DE WITTE vermeldt minstens één miljoen slachtoffers, maximaal 5 miljoen (- *De Standaard*, 5/2/2022).

Bij de grondige herinrichting en dekolonisatie van het koloniale museum van Midden-Afrika, wou men dit verleden niet uitvegen, maar wel confronteren met de andere kant van het verhaal. Daarom heeft Freddy TSIMBA (° 1967, Kinshasa) daar in 2016 een element aan toegevoegd: een kunstwerk met als titel *“Ombres-Shadows-Schaduwēn”*, waarbij hij voor het eerst licht gebruikt als medium. Deze Congolese beeldhouwer is vooral bekend van menselijke sculpturen die hij maakt van recuperatiemateriaal en van hersmolten kogelhulzen, verzameld op de slagvelden in Congo. Zijn werk is vaak brandend actueel, maatschappijkritisch en toont vaak de gruwel van de oorlog. Zijn machetehuizen zijn daarvan een mooi voorbeeld.

Met *“Ombres-Shadows-Schaduwēn”* duikt hij in het Belgisch-Congolees verleden: op de hoge vensters van de herinneringszaal heeft hij de namen geschilderd van 18 Congolezen die overleden tijdens de Wereldtentoonstelling in Antwerpen (1894) en Tervuren (1897). Aalstenaar baron Leon DE BETHUNE was commissaris-generaal van die grote Congo-exposities met als belangrijkste doel *“den bezoeker vooral van de nuttige zijde der onderneming op de hoogte stellen en tevens het bewijs leveren van den onmeetlijken vooruitgang die Congo op enkele jaren heeft gedaan”*. Op de tweede tentoonstelling wou hij meer plaats voor de missies in Kongo.

Maar er staan ook 11 namen op van Congolese kinderen die in de Aalsterse deelgemeente Gijzegem overleden zijn. Ze werden onder impuls van abbé VAN IMPE (her)opgeleid in het onderwijsinstituut Sint-Aloïsius van Gonzoga in Gijzegem. Een belangrijk opzet van het programma *“Opvoeding van jonge Congolezen in België”* was de doelstellingen van de Belgische kolonistoren beter doen begrijpen zodat ze later beter konden ingeschakeld worden in de Congolese administratie.

De namen: ABOUMA Emilus (+1899), AMBOUSI Augustus (+1898), COUNGA Prosper (+1897), EDIBA (+1890), LANGHA Victor (+1896), MASSALA Franciscus (+1897), MAVOMBO Joseph (+1896), MOLONGO Joannes (+1898), MONGONA Julius (1898), SIBOU Renatus (+1896), TAMBI Ferdinandus (+1897).² Van geen van deze Congolese jongens konden we nog een graf terugvinden: noch op het kerkhof van Gijzegem, noch bij de enkele begraafplaatsen rond de kerk.

Freddy Tsimba, Ombres (Shadows), 2016.
Collection RMCA, inv. no. 2016.45.
© RMCA, Tervuren, foto Jo Van de Vijver.

Als de zon schijnt, valt de schaduw -figuurlijk én letterlijk- van de namen van deze Congolese slachtoffers op (en onder) de namen van degenen die betrokken waren bij de koloniale uitbuiting en daarbij ook het leven lieten.

TSIMBA doet dit als eerbetoon voor alle slachtoffers van de kolonisatie. Maar als in dit regenachtige België de zon niet schijnt, verdwijnen de schaduwen en dreigen die namen terug tussen de plooien van de geschiedenis te vallen...

Vanaf 1891 werden een zestigtal Congolese kinderen overgebracht naar België om er school te lopen. Het is niet duidelijk of hun families hun akkoord hadden gegeven of op de hoogte waren. EDIBA arriveerde voor 1890 en nog voor de start van het programma. De omstandigheden van zijn aankomst en overlijden zijn onbekend. EDIBA is het enige kind dat niet gedoopt is. Léopold VIDI kwam als eerste van het programma aan in 1891; Irma als eerste meisje in 1892;³ het jongetje N'COUCHI als laatste in 1893. De jongens verbleven in Gijzegem, de meisjes in verschillende Vlaamse kloosters. O.a. in Herdersem (in 1891 KESSOUKA Marie-Henriette, 3 j. en in 1892 KAUSI Irma, 2.5 j.), Sint-Maria-Lierde (eind 1892 ITABOLA Marie-Josephine die door een Belgische expeditie bevrijd werd van Arabische slavenhandelaars), Buggenhout, Wetteren, Gent in Oost-Vlaanderen.⁴

Tijdens hun verblijf in België, stierven twaalf kinderen. Vanaf 1895 werden de kinderen na hun opleiding teruggestuurd naar Congo. In 1900 kwam er een einde aan het programma, dat toen reeds sterk bekritiseerd werd. Alleen Marie IBANGA, bleef na 1900 in België in een klooster om non te worden onder de naam Marie Dyonisia. Ze werd ziek en legde haar geloften af op haar sterfbed in 1906.⁵

Verscheidene verschillen...

De heemkundige Marc UYTTERSROT heeft dit thema ook beschreven en dan vallen er toch wel enkele merkwaardige verschillen op.⁶

In totaal zouden er in Gijzegem 30 Congolese kinderen geweest zijn en geen 60. Mogelijks werden er op een andere plaats ook nog een 30-tal Congolese kinderen geherbergd. Een andere verklaring kan zijn dat de meisjes slechts enkele dagen in Gijzegem verbleven, vooraleer ze naar een definitieve vestigingsplaats werden overgebracht. Mogelijks werden zij niet meegeteld bij diegenen die er "geherbergd" werden.

Dit gebeurde van 1889 tot 1900 in plaats van "1891 tot 1893". Dit verschil in jaartallen kan verklaard worden door het feit dat er vanaf 1893 geen nieuwe kinderen meer uit Congo naar Gijzegem werden gebracht. Zij die er al waren, bleven er tot 1900.

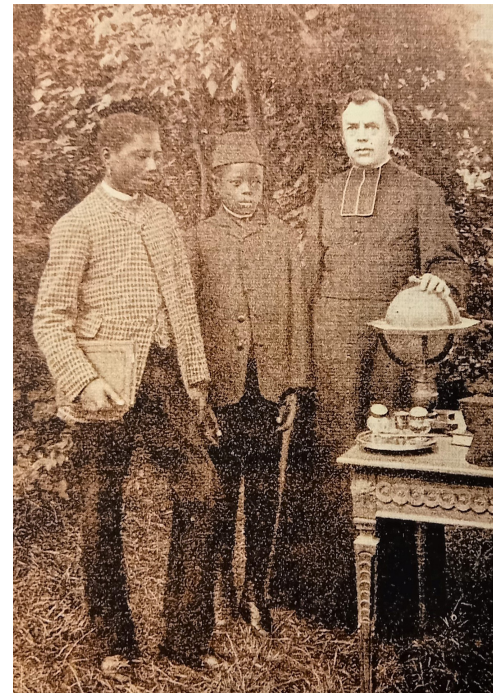
Van de 11 namen geschilderd op de vensters van het AfricaMuseum in Tervuren vonden we er slechts 6 terug in de plaatselijke opsomming, waarvan 4 met een licht verschil in de schrijfwijze van de naam.⁷

Namelijk:

COUNGO Prosper (+ 1897) i.p.v. COUNGA, zoon van de koning van Tchinkaka, Bas-Congo. In juli 1893 gedoopt in de Sint-Pieters kerk te Leuven.

MASSALA Franciscus (+1897).

MAVAMBO Jozef⁸ i.p.v. MAVOMBO Joseph (+1896) als 6-jarige aangekomen in sept. 1891, in Gijzegem gedoopt op 25 okt. 1891, eerste communie in maart 1893. Hij was geboren in Palabala, Bas-Congo en was de zoon van de koning van Kimpoubalba/Kimpanballa. Hij was door de koloniale opzichters als gijzelaar ontnomen aan zijn stam.

E.H. Van Impe met de eerste twee Congolese jongens in Gijzegem: Leopold Vidi en Boudewijn Bida.

3. Uit het boek van M.Z. ETAMBALA blijkt dat zij eigenlijk het tweede meisje was vermits Marie-Henriette KESSOUKA reeds in november 1891 in Gijzegem aankwam. Mathieu Z. ETAMBALA. *Des écoliers Congolais en Belgique, 1888-1900*, p. 92.

4. Mathieu Z. ETAMBALA. *Des écoliers Congolais en Belgique, 1888-1900*, p. 87-145. Zie ook: Fons DIERICKX. *Jonge Congolezen te Herdersem*, - *Tijdschrift HK De Faluintjes*, 1995, 3, p. 206-211.

5. Persdossier *Hedendaagse kunst in het AfricaMuseum*.

6. Marc UYTTERSROT, *Zwarten in Gijzegem einde 19° eeuw*. - *Denderland*, 2003, nr. 2, p. 41-47, nr. 3, p. 53-62, nr. 4, p. 85-91.

7. In het boek van prof. ETAMBALA vonden we 3 afwijkende schrijfwijzen: AMBOUMA i.p.v. ABOUMA, COUNGO i.p.v. COUNGA en MONGONGA i.p.v. MONGONA. - *Des écoliers Congolais en Belgique, 1888-1900*, p. 83. Hij merkt ook op dat geen enkel overlijden plaats vond in de zomermaanden.

8. M. ETAMBALA heeft het over Albert MAVAMBO. 1ste communie maart 1893.

MANGONA Jules (+1898) i.p.v. MONGONA Julius.

SILBOU René i.p.v. SIBOU Rénatus (+1896).

TAMBI Fernandus (+1897) afkomstig uit Kisanda, district Matadi en als 7-jarige in februari 1892 aangekomen in Gijzegem, in april 1892 gedoopt te Brugge in de Heilige Bloedkapel.

Van ABOUMA Emilus (+1899), AMBOUSI Augustus (+1889), EDIBA (+1890) en LANGHA Victor (+1896) heeft M. UYTTERSROT geen vermelding gevonden. Hij heeft zich o.a. gebaseerd op een werkje uit 1893: *L'éducation des jeunes Congolais en Belgique* door Pascal DUBOIS van de Broeders der Christelijke Scholen. Dit boekje is zeer gedetailleerd, maar ook zeer lovend.

Hij maakt wel nog melding van een overleden Congolese jongen die niet vermeld wordt in het werk *Ombres* van Freddy TSIMBA op het venster in het AfricaMuseum, nl. MAKWAMA Albert (+1895). Deze was op 6 juni 1891 aangekomen in Gijzegem op 5-jarige leeftijd. Hij was afkomstig uit Beneden-Congo, de streek van Lukungou, M'Foemfoe. Hij was geroofd door slavenhandelaars, waarbij zijn moeder vermoord werd, maar zou toch als gijzelaar door de kolonisten gebruikt zijn. Mathieu Z. ETAMABALA maakt ook melding van de aankomst van deze jongen in Antwerpen en voegt er aan toe dat hij opgevangen werd door de familie VAN CAULAERT uit Ninove, voor hij naar Gijzegem werd overgebracht begin juli 1891.⁹

Van de eerst gearriveerde Congolese jongen, Leopold VIDÉ, vond M. Uyttersrot dat hij niet in 1891 aankwam, maar reeds in het voorjaar van 1889. Hij was toen 12 jaar en zoon van PAOLO, het stamhoofd van Nemlao (i.p.v. Menlao), nabij Banana, havenstadje aan de monding van de Kongostroom. Hij was meegekomen met Oscar GUSTIN, toen regent in Kongo. VIDÉ verbleef oorspronkelijk bij hem in Luik en werd er gedoopt en genoemd naar de grote "weldoener" koning Leopold II. In mei 1889 was hij al in Gijzegem, waar hij in juni 1889 gevormd werd door bisschop Henri LAMBRECHT. De omliggende straten waren versierd met vlaggen en diverse fanfares zorgden voor de nodige luister.

Waar de Congolese jongen N'COUCHI¹⁰ in de persmap van het AfricaMuseum als laatst aangekomen jongen vermeld wordt, nl. eind maart 1893, heeft M. Uyttersrot nog 4 jongens gevonden die in mei 1893 zijn aangekomen met de stoomboot Lulubohlen. Het gaat om SIBO uit Bas-Congo en ITONGO uit Haut-Congo en de reeds vermelde Jean MOLONGO en Prosper COUNGO.

Bij de meisjes wordt Irma KAUSI als laatst aangekomen Congolees meisje vermeld (okt. 1892), maar M. Uyttersrot vermeldt er nog 4 in december 1892: IKEMBA Johanna (5 jaar), ITABOLA Maria-Jozefina, IAOWA Godelieve (5 jaar) en EIYLA Maria. Alle 4 werden ze "uit de handen der Arabieren losgerukt".

De meeste meisjes bleven niet lang in Gijzegem, alhoewel het klooster van de zusters van Vincentius in de directe omgeving lag. Zij werden eerst ondergebracht in het klooster van de zusters Jozefieten in het naburige Herdersem.¹¹ Maar vanaf 1895 was er een huishoudklas in "het kloosterken der Congoleesche meisjes te Gijzegem".

jonge Congelezen in België onschatbare diensten aan ons vaderland zal bewijzen. Het is schoon om zien hoe die arme verlatenen der natuur zich met buitengewone wilskracht op het werk toeleggen, en na twee of drie jaren gemakkelijk mogen gelijk gesteld worden aan onze landgenooten — evenals die onbepoegde lander der onuitgevoerschte streken welke, na eenen matschen regen, eenen lommerikken en weelderigen wasdom ten toon spreiden.

Het fransch, het vlaamsch, het engelsch, de muziek, de houding, de nauwkeurigheid, de hoffelijkheid, niets is hen vreemd. Aan de meesters, en onder dezen, aan den stichter van 't werk, den eerv. heer Van Impe, komt vooral de eer van dien uitslag toe. Zijne uitmuntende opvoedingskunst, zijn schranderre waarnemingsgeest heeft kunnen onderscheiden wat die blinde en wilde naturen noodig hadden, op welke manier men ze stilaan die duizende gaven van het beschaafde leven moest doen betrachten. Er valt niet aan te twijfelen dat, wanneer het scheidingsuur zal slaan, meer dan een van die overzeesche beschermelingen door tastbare daden de erkenning zal bewijzen welke hij heden aan den eersten den besten vrijwillig betoont.

De menschlievende, edelmoedige en terzelfdertijd nuttige kant van dit werk is reeds in andere steden begrepen geworden. Comiteiten zijn ingericht of op weg om ingesteld te worden te Dinant, Turnhout, enz. enz. ter bescherming en uitbreiding van de opvoeding der Congolezen in België.

Hier is geen spraak van politiek werk noch zelfs niet van eene bijtreding tot het koloniaanleggen. Zij die aannemen dat de « Congostreken ongezond zijn, dat de » Belgen er niet mogen naartoe gaan, dat » het klimaat doodlijk is, dat er geene » toekomst is, enz. enz. » diegenen zelf, zeggen wij, zouden hunne meewerking, aan het werk dat wij aanprijzen niet kunnen weigeren. Wij hebben inderdaad de ZEKERE voordeelen opgesomd welke het aan het land en aan de beschaving zal verschaffen. Wij hebben nog het nadeel noch de teleurstellingen ontdekt die het zou kunnen voortbrengen. Ook, wij hopen dat, in geval een comiteit van opvoeding der jonge Congolezen in België tot stand komt in onze stad, hetzelfde de genegenheid van al de klassen der samenleving zal genieten.

(Medegedeeld.)

Lovend artikel over het beschavingswerk van E.H. VAN IMPE in Gijzegem.

De Denderbode, 1/12/1892.

Digitaal krantenarchief, stadsarchief Aalst.

9. Mathieu Z. ETAMABALA. *Des écoliers Congolais en Belgique, 1888-1900*, p.24.

10. Arriveerde als 3-jarige in Gijzegem.

11. Fons DIERICKX. *Jonge Congolezen te Herdersem. - Tijdschrift Heemkundige Kring Faluintjes*, 1995, p. 206-211. Prosper DE SUTTER. *Petrus Van Impe. - Linaal*, juni 1990, p. 73-79. In 1893 kreeg MASSONGA wel een opleiding bij de zusters van Sint-Vincentius, terwijl ze verbleef in het Instituut St-Aloisius van Gonzaga. — P. DUBOIS, *L'éducation des jeunes Congolais en Belgique*, p. 171.

E.H. VAN IMPE had er 2 zalen ingericht als klein museum met Congolese wapens en huishoudkundige voorwerpen als potten, manden, lefels, ...¹² Dit moet dus in het Sint-Aloïsius Instituut van Gonzaga gesitueerd zijn.

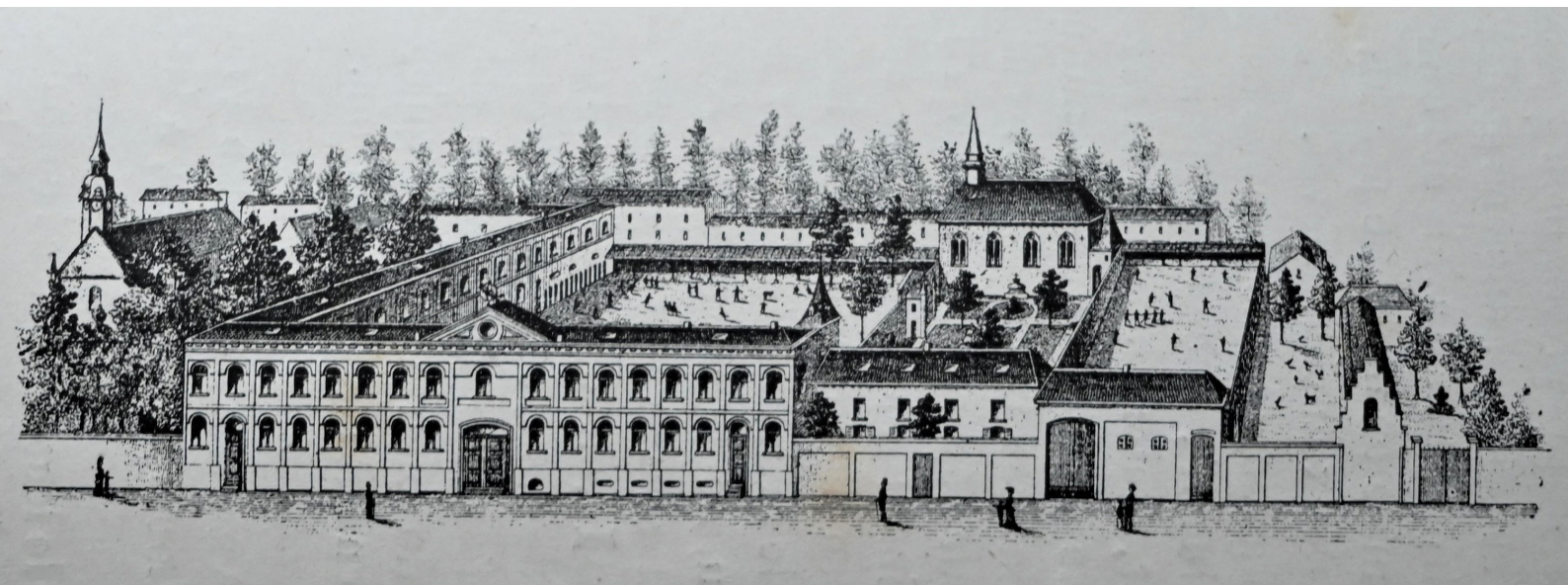
Abbé Van Impe

De bezieler van het project in Gijzegem was E.H. VAN IMPE Petrus (° Nieuwerkerken in 1840, + Gijzegem in 1924).¹³ Hij werd priester gewijd in 1867. In 1871 was het bisdom Gent in het bezit gekomen van een school met pensionaat en faam in Gijzegem, nl. het Sint-Aloïsiusinstituut van Gonzaga dat in 1782 was opgericht. Het stond ook bekend als kostschool of jongelingen pensionaat.

Het was gelegen in de dorpskom langs de steenweg naar Oudegem, tussen de toenmalige Drapstraat (nu: Gijzegem Dorp) en de Neerhofstraat.¹⁴ In 1867 werd de jonge priester er benoemd als leraar en in 1871 werd hij aangesteld als directeur, enige tijd later werd hij zelfs eigenaar.¹⁵

Foto van E.H. Van Impe op zijn doodsprentje.

Afbeelding van het complex waar het Instituut Sint-Aloïsius van Gonzaga gevestigd was. P. Buboïs, *L'éducation des jeunes Congolais en Belgique*, p. 25.

In 1889 startte hij met een opvoedingsproject (*l'Oeuvre de l'Éducation des jeunes Congolais en Belgique*) om jonge Congolezen te “beschaven” via een katholieke vorming en tweetalig onderwijs gedurende 7 à 8 jaar. Nadien zouden ze hun opgedane ervaring en kennis overbrengen in Congo. Ze zouden ingezet worden op missieposten of kapelhoeven en dus niet terugkeren naar hun familie. Bij de bevolking hier leefde de idee dat ze ontnomen of afgekocht waren van de Arabische slavenhandelaars daar de veldtocht tegen de Arabieren toen volop aan de gang was. In werkelijkheid waren ze vaak als vergelding of als gijzelaar ontnomen door de koloniale opzichters.

Abbé VAN IMPE werd gesponsord door rijke dames uit het Brugse, vaak van adel, wiens echtgenoten meestal betrokken waren bij het kolonisatieproject van koning Leopold II in Congo of bij het *Mouvement Anti-esclavagiste de Belgique*... Eén daarvan was de echtgenote van baron DE BETHUNE. Zij waren ook vaak doopmeter of -peter van de Congolese kinderen en betaalden per jaar 200 Bfr. kostgeld.

12. Hans VAN GYSEGEM. *Gijzegem van 1845 tot 1975 in de regionale pers*, p. 75: citaat uit *De Denderbode*, 19/9/1895.

13. Hij moet van een niet onbemiddelde familie afstammen: zijn broer François was arts en burgemeester van Oostakker (1886-1896). Al was zijn vader landbouwer-“vleeschouwer” en zijn moeder spinster. Hij was zelf oud-leerling van het instituut. Net zoals Victor VAN WAMBEKE, burgemeester van Aalst van 1871 tot 1895.

14. Clemens VAN MOL. *Gijzegem vroeger en nu, een kijkboek*, p. 117-119. Hans VAN GYSEGEM. *Gijzegem van 1845 tot 1975 in de regionale pers*. 2015.

15. In 1902 werd het complex gekocht door de paters Eudisten die uit Frankrijk verhuisd waren. Van 1945 tot 1970 gebruikten de paters Oblaten deze site voor hun faculteit theologie en filosofie. Tussen 1970 en 1980 werd het volledig gesloopt.

Foto van een tiental Congolese kinderen met abbé Van Impe en Mariabeeld.

Daarnaast reisde hij het Vlaamse land af om lezingen te geven in Sint-Niklaas, Hamme, Gent, Nieuwerkerken (12/1/1890) en om fondsen in te zamelen voor zijn project. Hij zorgde ervoor dat hij steeds vergezeld was van één of twee Congolese jongens, die een lied of gedicht brachten, en later ook een stukje pianomuziek, om het succes van zijn beschavingswerk de facto te demonstreren. En waarschijnlijk ook om de bijdragen tijdens de collecte te maximaliseren. Hij slaagde er tevens in om regelmatig een artikel in de landelijke pers te krijgen dat zijn beschavingswerk in de schijnwerper zette. Hij werd ook gelauwerd als Ridder in de Leopolds Orde en als Ridder in de Koninklijke Orde van den Leeuw.

In december 1890 werd hij op het paleis ontvangen door koning Leopold II. Ook op de wereldtentoonstelling in Tervuren in 1897 viel die eer hem te beurt. Hij had toen heftig geprotesteerd omdat er naast het beschaafde Gijzegemdorp, ook 3 dorpen werden opgezet met “onbeschaafde zwarten die rechtstreeks uit Kongo waren overgebracht”... In het “*village civilisé*” verbleven een 30-tal kinderen die regelmatig een optreden met mandolines en gitaren verzorgden. Door het contrast tussen beide dorpen moest het succes van het civilisatieproces nog meer tot uiting komen. Al waren er toen ook al enkele afwijkende meningen die het hadden over een “*zoo humaine*”...

In 1895 begonnen echter de problemen: er kwam een vraag aan de overste van missie-orde Scheut om geen kinderen uit Kongo nog naar Europa te sturen. Ook Leon DE BETHUNE vond dit een geldverslindend project. Bovendien rezen er voor abbé VAN IMPE financiële problemen door de aankoop van gronden voor nieuwe gebouwen en door het feit dat er minder Belgische leerlingen ingeschreven werden. Bovendien bleek brouwer Jan VAN IMPE, neef van de eerwaarde directeur, in zijn brouwerij zowel zwarte jongens als meisjes te werk te stellen. Dit werd voorgesteld als een opleiding om het brouwersvak te leren, maar blijkbaar was dit ook een middel om goedkope werkrachten in te schakelen...¹⁶

Ook in de pers verscheen er kritiek: de opleiding in Europa viel veel duurder uit dan in Congo, de kinderen konden ook beter in hun eigen omgeving opgeleid worden, de Congolese kinderen die in België opgeleid waren zouden verwend zijn en niet meer geschikt voor het gewone, harde leven in Congo. Maar eigenlijk zat daarachter ook de schrik dat ze op termijn gevaarlijk zouden kunnen zijn voor de positie van de blanken in Congo...¹⁷

Twee Congolese jongeren, François-Auguste SAMBA (met zijn zus MASSAKA als 4-jarige kleuter in mei 1892 aangekomen in België en in augustus gedoopt te Brugge) en BABYLAS, werden in oktober 1897 terug gestuurd naar Congo, zonder het geld van hun mandolineconcerten... De reden: ongehoorzaamheid. Ze waren zonder toestemming van abbé VAN IMPE naar Brussel getrokken...¹⁸

16. Marc UYTTERSROT, *Zwarten in Gijzegem einde 19° eeuw*. - *Denderland*, 2003, nr. 3, p. 58.

17. M. Z. ETAMBALA. *Des écoliers Congolais en Belgique, 1888-1900*, p. 33, 85.

18. M. Z. ETAMBALA. *Des écoliers Congolais en Belgique, 1888-1900*, p. 27, 68.

De Negers van Gijzegem.

De kinderen, de zwarte kinderen uit de warme, zonnige landen van Afrika hebben eenige dagen geleden de kolonie van Gijzegem verlaten om naar hun verre vaderland terug te keeren.

Men vraagt zich af welke de redenen mogen zijn van dit schielijk vertrek en waarom men de bevoegde mannen van het gesticht niet voort laat gaan in de toepassing van een opvoedingstelsel voor jonge negers en negerinnen dat geheel de specialiteit schijnt te wezen van het Huis van Gijzegem.

Heeft men bestatigd dat de blanken den noodigen aanleg of bekwaamheid niet bezaten voor het vormen der negers, of heeft het Belgisch klimaat, zoo schadelijk voor de gezondheid der Congolanders, zulken ongehoorden invloed gehad op het gestel der jonge zwartjes dat hun vertrek er door plotselings moet verhaast worden?

't Is anders spijtig dat ze heengaan, velen zullen het betreuren, we zagen ze wel eens in de stad of op den trein met hunne glimmende gezichten en witte tanden, de nieuwsgierigheid opwekkende van iedereen.

In zielkundig opzicht is hunne verwijdering ook te betreuren, het Belgisch leeraars- en onderwijzerskorps, zou met belangstelling de uitslagen der bezondere methode van den priester-directeur van 't Gijzegemsch gesticht hebben aangeteekend.

Krantenartikel waarin het vertrek van de jonge Congolezen uit Gijzegem wordt betreurd.²⁰

De Dendergalm, 18/3/1900.

Digitaal krantenarchief, stadsarchief Aalst.

In die periode kreeg hij ook meer en meer tegenkanting van Mgr. A. STILLEMANS, bisschop van Gent (1889 – 1916), o.a. omdat hij met de Congolese jongens op veel plechtigheden verscheen om geld in te zamelen.¹⁹

In december 1897, na bijna 10 jaar in België, keerde Leopold VIDI, die als eerste was gearriveerd in Gijzegem, terug naar Congo. Daar gaf hij les aan kleine kinderen in de missiepost van Boma.

In de zomer van 1898 waren er geruchten over zedenfeiten door abbé VAN IMPE met een zwart meisje en met vrouwelijk personeel. Er kwam eerst geen gerechtelijk onderzoek, maar wel een berisping door de pastoor en de bisschop. In december 1900 werd hij toch veroordeeld tot 6 maanden gevangenzetting voorwaardelijk en beroving van zijn burgerrechten voor 5 jaar.²¹

In februari 1900 vluchtte abbé VAN IMPE naar Nederland omwille van financiële problemen. Hij nam ontslag als directeur en het instituut werd verkocht. De Congolese kinderen werden naar andere instellingen overgeplaatst en in maart gerepatriëerd naar Congo. Op 19 juni 1924 overleed abbé VAN IMPE, die ondertussen was teruggekeerd, in Gijzegem.

Een karaktertrek die meermaals vermeld werd, is zijn hardnekkigheid en doorzettingsvermogen. Voor de enen was hij een idealist, anderen vonden zijn project een middel tot persoonlijke eer en glorie. En voor sommigen zelfs persoonlijke verrijking...²²

In een boekbespreking²³ van *“Des écoliers congolais en Belgique”* lijkt de Waalse journaliste Marie-Madeleine ARNOLD in 2012 een argument voor het project van abbé VAN IMPE te zien in het grote verwijt over de Belgische koloniale periode, nl. dat er geen Congolese elite opgeleid werd. Dit toont nogmaals dat perceptie een zeer delicate, gelaagde, non-binaire aangelegenheid is.

Vermits er nu niets meer te merken is van die site in Gijzegem wordt het hoog tijd om er een straatnaam te vernoemen naar Leopold VIDI of Boudewijn BIDA. Of nog beter: naar één van de Congolese jongens die in Gijzegem overleden zijn. Bijv. Albert MAKWAMA, die op het venster in het Africamuseum nog ontbreekt. Een herinneringsplakket aan het kerkhek of de kerkhofmuur is ook een mogelijkheid om dit verleden niet te laten vergeten...

19. M. Z. ETAMBALA. *Des écoliers Congolais en Belgique, 1888-1900*, p. 74-79.

20. We hebben in het krantenartikel de term “neger” niet vervangen door “het n-woord” omdat het een historisch document is. Tot eind 20e eeuw werd in Vlaanderen de term “neger” gebruikt zonder racistische bijklank om de inwoners van zwart-Afrika en Kongo in het bijzonder aan te duiden. Een **binair interpretatie** zegt dat een term racistisch is OF niet-racistisch is: het ene OF het andere. Hier hebben we echter te maken met een non-binair geval: **niet-racistisch bedoeld door de ene, maar racistisch ervaren door anderen...** Maar het is nog **non-binairder**: want sommigen kunnen het wel racistisch bedoelen...

21. *Denderbode*, 16 dec. 1900 en Hans VAN GYSEGEM. *Het Patersgesticht van Gijzegem*, 2021.

22. Pieter Daens was daarover zeer categoriek tijdens een debat in de Kamer. Hans VAN GYSEGEM. *Gijzegem van 1845 tot 1975 in de regionale pers*, p. 86. Citaat uit de Daensistische krant *Het Land van Aalst*, 26/4/1908.

23. *Mémoires du Congo*, maart 2012, n° 21, p. 18.

Bijlagen

Kadasterplan Gijzegem

Een belangrijke stap voor de kostschool was de erfenis in 1827 van de toenmalige bestuurder, de Capucijn J.F. LENOIR, aan de kerkfabriek en het armenbestuur van Gijzegem en Assche.
SAA, kadasterplan 1860.

Art. 126. — Gysegem en Assche, de kerk en armen.

A	239	Boomgaard	5,30	1	7,26	
	240	Tuin	22,50	1	50,85	
	241	Stal	1,20		1,52	
	242	Tuin	54,00	1	73,98	
	245	Hooiland	8,50	1	10,29	
	244	Oppervlakt	5,10	1	5,61	
	245	School	10,50	2	11,55	599,00
	254	Huis	3,50	4	5,63	150,00
	255	Tuin	30,50	1	41,79	
			1,40,50		186,04	549,00

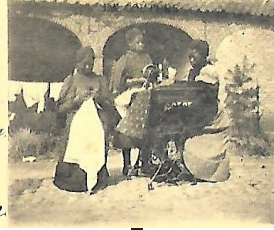

**Instituut van de paters Eudisten,
façade noordkant**
(verzameling Fons Dierickx)

ÉCOLE MÉNAGÈRE CONGOLAISE
Sous la direction de l'abbé P. VAN IMPE
GYSEGEM

*Ma chère Mère
Je viens vous écrire un*

ÉCOLE MÉNAGÈRE CONGOLAISE
Sous la direction de l'abbé P. VAN IMPE
GYSEGEM

*Ma chère Mère
Je viens vous re
citer pour le beau po*

Huishoudschool Gijzegem.
Links: naailes.
(verzameling Fons Dierickx)

van hen wier lot en toestand zij zich zoo zeer ter herte trekken.

En ik voor zooveel hun streven den landbouwwerkman beoogt, wensch uit ganscher herte dat hunne edelmoedige pogingen met den schoonsten uitslag bekroond worden.

X.

Wat waarheid is voor de groote natiën is 't zooveel te meer voor de kleine volkeren, die de ontvangst hunner producten, naar 't voorbeeld der eersten, niet kunnen opdringen. België, meer dan elk ander land, is verplicht zich vrienden aan te schaffen in de afgelegene streken om de uitbreiding van zijne nijverheid en van zijnen handel te bevorderen.

***

Maar hoe dit DESIDERATUM verwezenlijken aangezien het uitgangspunt het vaderland verlaten, bij onze landgenoten, laat het ons bekennen, een geheel buitengewoon feit is.

De opvoeding der jonge Congolezen in België kan, in zeker mate, verhelpen aan het gebrek van initiatief en aan de overdrevene liefde tot den geboortegrond.

Laat ons veronderstellen dat, elk jaar, eenige zwarten de Belgischen bodem verlaten en naar hun vaderland terugkeeren na bij ons die onmisbare hefboommen gekregen te hebben welke men de opvoeding en de geleerdheid noemt.

Hier opgevoed zijnde, met ons geleefd hebbende, doordrongen van onze gedachten en om zoo te zeggen van het geheel onzer zeden, zullen de jonge Congolezen, algemeen gesproken, op de Afrikaansche kusten, ons vaderland niet vergeten dat zoo gastvrij voor hen geweest is.

Nemen wij aan dat er afvalligen wezen. Er zou nog een aanzienlijk genoeg getal zwarten zijn, in wie de afstand en de terugkeer in 't vaderland de herinnering aan België niet zou vermacht hebben.

Zullen die vrijgemaakten, terug in hun vaderland, op hunne zwarte broeders dien onvermoebaren invloed uitoefenende welke de beschaving geeft, daar, om zoo te zeggen, geene agenten van België worden?

Zullen zij zijne handelsnaam niet bevorderen en zullen zij, op die manier geene uitnemende factors van onzen nijverheidsvoorspoed wezen.

Het geldt dus ons belang, evenals onze eer van Belgischen burger, het werk der Congolezen in België te ondersteunen.

***

Wij zeggen niet dat het noodig is het werk te STICHTEN. Het bestaat reeds. Dertien kinderen, jongens en meisjes, langs de oevers van den Congo opgenomen, werden, thans, onderwezen in België, te Gijzegem, te Herdersem, te Maeseyck, te Gent en elders.

De wonderbare uitslagen tot heden bekomen wettigen alle hoop. En, van nu af, ieder die den afgelegden weg heeft kunnen berekenen, zal bevestigen dat de zedelijke en verstandige vorming der

Attabandino wiern eenen schuwen blik rondom toefuisterde :

Krantenartikel dat verwijst naar criticasters van de kolonisatie in Congo, maar ook naar de voordelen van de opleiding van Congolezen in België.
De Denderbode, 1/12/1892.
Digitaal krantenarchief, stadsarchief Aalst.

Seminarie en juvenaat van de paters Eudisten
met op de achtergrond de kerk van Gijzegem.
(verzameling Fons Dierickx)

Memorie over de verbouwing van de Meerbeekse kapittelkerk in 1750

Dirk Van de Perre

Onderhavige tekst komt uit het *Manuael* van de in Meerbeke geboren priester Philippus Jacobus Walckiers (1700-1767).¹ Het manuael bestaat uit twee grote delen, elk met een eigen paginanummering, en een klein toevoegsel van ongenummerde pagina's. Het eerste deel (111 pp.) bevat notities betreffende de inkomsten verbonden aan de *hedomadrije*, waarvan Walckiers van 1728 tot 1756 de bezitter was.² In het tweede deel (87 pp.) zijn de inkomsten genoteerd van de *pastorije*, verbonden met het pastoraatsambt dat Walckiers bekleedde van 1756 tot aan zijn dood in 1767. Daarna volgen nog enkele ongenummerde pagina's waarvan de eerste twee de tekst van de *Memoria* bevatten, vervolgens komt er een opsomming van de kostbaarheden aan vaat- en zilverwerk en tenslotte een overzicht van de jaargetijden. In beide functies droeg Walckiers de titel van kanunnik en steeds heeft hij het over de 'collegiale' parochiekerk van Meerbeke. Vanuit zijn beide functies was hij goed vertrouwd met het Meerbeekse kerkgebouw en de ingrijpende verbouwingen van 1750. Hij blijkt van 1749 tot 1756 zijn kanunnikenprebende gecombineerd te hebben met de functie van provisor van het Van Maldercollege te Leuven.³ De tekst van de *Memoria* is niet gedateerd, maar vermoedelijk kunnen we de tekst situeren in 1756-1757, toen Walckiers pastoor werd en zich bewust was van de schuldenlast, die op de parochie woog wegens de verbouwing van de kerk in 1750. Hij maakte in 1757 een vertaling van de *Vita* en de *Miracula Sanctae Berlendis* in het Nederlands en het Frans, tot promotie van de Berlendiscultus bij het volk. De bloei van die cultus moest bijdragen tot het afbetalen van de schulden.⁴

De tekst is een mooie aanvulling op wat ik reeds vroeger schreef over die verbouwing en geeft enkele specifieke details die niet in het contract voorkomen, dat op 25 juli 1749 werd afgesloten met de bouwmeester ingenieur Ignatius Mayer, een contract dat trouwens door Walckiers mee ondertekend werd.⁵ De memorie maakt duidelijk dat drie gewelven in de middenbeuk (te rekenen vanaf het koor), ouder zijn dan 1750, en dus rond 1600 bij de heropbouw van de vernielde kerk samen met de welfsels van het koor en de uitbouw van de zijkapellen aangebracht zijn. Omdat het vierde gewelf van het middenschip pas in 1750 bij de verlenging van de kerk tot stand is gekomen, kunnen we nu met zekerheid zeggen dat het romaanse kerkschip zes traveeën had en geen zeven.⁶ De zijbeuken werden met vier voet verbreed, een derde verhoogd en het schip met meer dan 20 voet verlengd. Al deze nieuwe ruimtes werden nadien overwelfd, zoals dat vandaag nog het geval is. Walckiers geeft tevens details over de manier waarop Ignatius Mayer precies te werk ging om twee romaanse scheibogen telkens door één grote, verhoogde boog te vervangen met het behoud van het dak en de bestaande gewelven in de middenbeuk.

1. Rijksarchief Gent, Gemeentelijk Oud Archief Meerbeke, nr. 439. Ik kwam op het spoor van het bestaan van deze tekst dankzij het werk van Georges L. Souffreau, *Wind- en Watermolens en nog meer nieuws uit Meerbeke bij Ninove*, Woubrechtgem (uitgave in eigen beheer), 2017, p. 18-20 en 24-25.

2. De *hebdomadarius* was de priester die de weekdiensten diende te verzorgen, in feite de onderpastoor. Het manuael van de hebdomadrije is door Walkiers begonnen op Sint-Jansmis (24 juni) 1729 en op dezelfde dag in 1756 is hij met het manuael van de pastorie begonnen.

3. F.-V. GOETHALS, *Histoire des Lettres, des Sciences et des Arts en Belgique et dans les pays limitrophes*, Deel I, Brussel, 1840, p. 376-378 geeft een korte biografische schets van Walckiers.

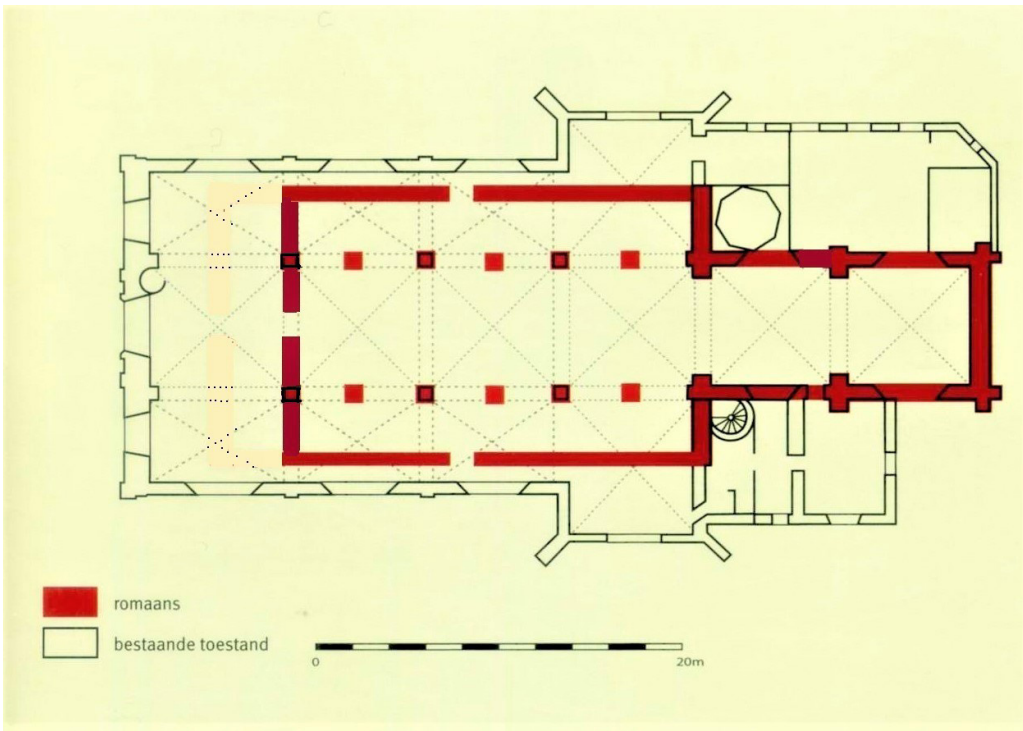
4. *Leven van de H. Berlendis, geviert in de parochie kercke van Meerbeke, en La vie et les miracles de sainte Berlende, vierge, patronne particuliere contre plusieurs maladies*, Brussel, 1757.

5. Dirk VAN DE PERRE, *De bouw van het schip van de kerk in 1749-1750 en nieuwe gegevens over de romaanse kapittelkerk van Meerbeke*, in: *Het Land van Aalst*, 56, 2004, p. 130-142.

6. In 2004 twijfelde ik tussen zes en zeven traveeën om in 2006 voor zeven te kiezen (Ibidem, p. 136-137 en D. VAN DE PERRE en L. ROBIJNS, *De Sint-Pieters- en Sint-Berlendiskerk te Meerbeke*, Gent, 2006, p. 29).

Uit zijn beschrijving van de oude muren en pijlers van het schip kan men opmaken dat die in breuksteen⁷ waren opgetrokken, die vandaag nog zichtbaar is bij de buitenmuren van het koor.

7. VAN DE PERRE, *De bouw van het schip*, p. 138. Deze lokale steen is in de streek gebruikelijk tijdens de twaalfde en begin dertiende eeuw. Is nog aanwezig in de kerk van Lieferinge, op de hoeksteunberen van het schip van de Pollaarse kerk en in de kerk van Schendelbeke.

Bijgewerkte versie van de reconstructie van de plattegrond van de romaanse kapittelkerk van Sint-Berlendis.

De romaanse kerk is op basis van de tekst van de Memoria met één travee ingekort ten overstaan van het eerdere schema, gepubliceerd in VAN DE PERRE en ROBIJNS, *De Sint-Pieters- en Sint-Berlendiskerk te Meerbeke*, p. 29.

Rijksarchief Gent, Gemeentelijk Oud Archief Meerbeke, nr. 439.

Memoria reedificatę ecclesię nostrę collegiatę de Meerbeeck annis 1750 et 1751

Chorus et duę capellę laterales, scilicet divę virginis et Stę Berlendis manserunt ut ante. Itaque tota mutatio facta est in navi ecclesię. Hęc erat una quarta minor in longitudine, habens tantum tres fornices, nunc vero quatuor. Ita ut frontispicium tunc esset ubi nunc sunt duę primę columnę in ecclesia. Pręterea inter singulas duas columnas quę nunc sunt, erat alia columna, quę omnes columnę erant multo crassiores quam nunc et una tertia breviores, ita ut ecclesia non esset nisi acervus lapidum et obscura, ita ut ad introitum ecclesię non possent videri duo altaria lateralia. Deinde cęmentum tam columnarum quam murorum exteriorum erat ita tritum et quasi in cineres redactum ut ecclesiam proximam minaretur ruinam.

Itaque reedificatio resoluta est et incepta hoc modo. (1) Primo positum est fundamentum novi hujus frontispicii, profundum 9 pedibus et latum septem. (2) Deinde positę sunt novę columnę omnes quę nunc videntur et facti arcus ex una ad aliam super alias medias veteres columnas, quę ad hoc pro basi serviebant, ac deinde illę intermedię columnę ejectę sunt, et notandum (opus mirabile et audax!) quod tres antiquę fornices in medio navis eccesię, ac etiam tectum non fuerint dejecta, sed manserint, licet omnia antiqua eorum sustentacula fuerint deposita ac nova reposita. (3) Deinde dejecti sunt duo muri exteriores laterales, qui tunc simul cum frontispicio sunt edificati. Sed quisque murus

lateralis positus est 4 pedibus proculius quam ante, ita ut duo ambitus laterales sit quisque quatuor pedibus latior quam ante.

Itaque ecclesia nunc multe est major, scilicet octo pedibus latior et a primis columnis usque ad frontispicium, id est ad minus 20 pedibus longior, præterquam quod inter columnas multum spatii manserit ubi scilicet dictæ crassæ columnæ ejectæ sunt. Itaque omnes muri totius navis ecclesiæ tam interni quam externi tunc noviter edificati sunt, præter tres fornices medias quæ manserunt.

Opus illud præve ab architectis estimabatur debere constare decem vel ad summum 12 milibus florenorum, sed non obstante munificentia considerabili illustrissimæ Dominæ baronissæ d'Ingelmunster toparchæ nostræ et insuper quod non tantum parochiani sed et varii aliarum parochiarum erga S. patronam nostram Berlendem devoti, diligenter allaboraverint, et lapides, calcem, etc(etera) gratis advexerint, experti sumus constitisse ad minus 25 milibus florenorum. Interim sit factum ad majorem Dei, Deique parentis ac Stæ patronæ nostræ Berlendis gloriam et honorem.

Tunc etiam positi sunt novi trabes infra turrim.

Debita exinde facta, ut spero, ex oblationibus venerantium Sanctam Berlendem, suo tempore solventur.

Vertaling

Nota over de verbouwing van onze collegiale kerk van Meerbeke tijdens de jaren 1750-1751⁸

Het koor en de twee zijkapellen, die van de Heilige Maagd en die van de Heilige Berlendis, zijn gebleven zoals ze vroeger waren. Zo is de ganse verandering gebeurd in het schip van de kerk. Dat was in lengte een kwart korter en telde slechts drie gewelven, nu echter vier, zodat zich toen de voorgevel bevond waar nu de eerste twee pijlers in de kerk staan. Bovendien stond er tussen elke twee van de huidige pijlers een andere pijler, welke pijlers allemaal veel zwaarder⁹ waren dan de huidige en een derde korter, zodanig dat de kerk er niet anders uitzag dan als een hoop stenen en dat ze donker was, zodat men bij het binnenkomen van de kerk de twee zijaltaren niet kon zien. Verder was het metselwerk, zowel van de pijlers als van de buitenmuren, zo aftands en quasi tot een puinhoop herleid, dat de kerk weldra een ruïne dreigde te worden.

Zo werd besloten tot een heropbouw, die als volgt is verlopen.

(1)¹⁰ Eerst is de fundering van de nieuwe huidige voorgevel gelegd, 9 voet diep en 7 breed.¹¹ (2) Vervolgens zijn al de nieuwe pijlers opgetrokken, die er nu nog zijn, en zijn er bogen gemaakt van de ene naar de andere pijler over de andere oude tussenpijlers heen, die tot dan als steun dienden en daarna zijn die tussenpijlers afgebroken. Op te merken valt (een bewonderenswaardig en gedurfd werk!) dat de drie oude gewelven in de middenbeuk van de kerk en eveneens het dak niet zijn afgebroken, maar gebleven zijn, ofschoon alle oude steunpunten zijn verwijderd en nieuwe in de plaats gesteld. (3) Vervolgens zijn de twee buitenzijmuren afgebroken en toen samen met de voorgevel opgebouwd. Maar iedere van die zijmuren is vier voet verder gebouwd dan voorheen, zodat de twee zijbeuken elk vier voet breder zijn dan vroeger.¹²

Zo is de kerk nu veel groter geworden, 't is te zeggen acht voet in de breedte en van de eerste pijlers tot de voorgevel is ze meer dan twintig voet langer.¹³

8. In feite begon de bouw rond 25 juli 1749 en was de ruwbouw voltooid op 30 juli 1750. De voorgevel is gedateerd met twee chronogrammen, die elk de datum 1750 opleveren. De bepleistering en stucwerk in het schip is gedateerd op de triomfboog met het jaartal 1752. Zie VAN DE PERRRE, *De bouw van het schip*, p. 131, 141-142 en VAN DE PERRRE en ROBIJNS, *De Sint-Pieters- en Sint-Berlendiskerk*, p. 36 en 45.

9. Zwaarder in de zin van groter in omvang, tegengesteld aan eleganter. *Columna* kan zowel zuil als pijler betekenen. Ongetwijfeld ging het hier, gelet op het metselwerk in breuksteen, om vierkante pijlers. Het contract heeft het over 'pillaeren' (VAN DE PERRRE, *De bouw van het schip*, p. 141).

10. De getallen 1, 2, 3 staan in de marge.

11. In Meerbeke gebruikte men de Brusselse voet van 27,57 cm. De fundering was dus 2,48 m diep en 2,06 m breed

12. 4 voet of 1,10 m.

13. 20 voet of 5,51 m. In werkelijkheid circa 30 voet of 8,37 m.

Komt daarbij dat er tussen de pijlers, waar de genoemde zware pijlers zijn afgebroken, veel meer ruimte is. Zo zijn alle muren in de middenbeuk van het ganse schip van de kerk, zowel binnen als buiten, vernieuwd, behalve de drie gewelven die gebleven zijn.

Dit werk werd door de architecten op voorhand geraamd op een kostprijs van tien- of ten hoogste twaalfduizend florijnen.¹⁴ Maar niettegenstaande de grote vrijgevigheid van onze Vrouwe, de eerbiedwaardige domina barones van Ingelmunster,¹⁵ en daarenboven dat niet alleen de parochianen maar ook velen van andere parochies, uit toewijding aan onze heilige patrones Berlendis, welwillend hebben meegewerkt en stenen en kalk, enz. gratis hebben aangevoerd, zijn wij tot de vaststelling gekomen dat de kostprijs tenminste vijftwintigduizend florijnen bedraagt. Intussen is dit geschied tot grotere glorie en eer van God, de moeder Gods en onze patrones de Heilige Berlendis.

Toen zijn eveneens nieuwe balken in de toren aangebracht.

De schulden die daarvoor zijn aangegaan, zo hoop ik, zullen met de tijd worden afgelost met behulp van de offergaven van de bedevaarders naar de Heilige Berlendis.

14. Op 30 juli 1750 beliep de kostprijs van de verbouwingen 16359 gulden, waarvan er 13500 betaald waren (Ibidem, p. 142).

15. Maria van Cauteren († 1754), die in 1744 na de dood van haar kinderloze broer Frans van Cauteren (Nederbrakel) Meerbeke en Wedergrate erfde. Zij was gehuwd met Frans Gerard de Plotho (Ingelmunster). Haar ovale wapenschild (rechts), samen met dat van haar man (links) prijken op de westgevel van de kerk. Zij hadden hun hoofdresidentie op het kasteel van Ingelmunster. Zij ondertekende in 1749 het bouwcontract met de naam *la baronne de Plotho d'Ingelmunster et de Wedergrate* (Ibidem, 133 en 141).

Wapenschilden (1750) van barones Maria van Cauteren, vrouwe van Meerbeke (rechts), en haar man Frans Gerard de Plotho (links) op de westgevel van de Meerbeekse kerk.
Foto Dirk Van de Perre

Maquette van vroegmodern Aalst

Sinds eind 2022 kan de museumbezoeker in 't Gasthuys – Stedelijk Museum Aalst de stad verkennen zoals deze er in de 16de-17de eeuw uitzag. Een monumentale maquette werd aan het beginparcours van DNAalst, de vaste opstelling rond stadsgeschiedenis, geplaatst. Een digitale applicatie maakt deze maquette vervolgens vlot toegankelijk en leesbaar.

De maquette zelf was een intensief studie- en liefhebbersproject van architect Jan De Vos. Deze Aalstenaar woonde en werkte 15 jaar lang op Curaçao, waar hij als architect hotels en woningen ontwierp. Na zijn pensionering verhuisde hij terug naar Aalst en begon als hobbyproject een 3D-versie van Aalst anno 1500 te maken. Hiervoor baseerde hij zich op oude kaarten en plannen van Aalst, zoals de kaart van Sanderus (ca. 1644). Een grondige studie ging vooraf aan de zeer gedetailleerde uitwerking. Op de computer werd de volledige stadskern binnen de omwalling in 3D gereconstrueerd. Hierdoor kan je virtueel door de stad wandelen en de belangrijkste gebouwen en monumenten bekijken. Tenslotte werd de hele constructie ook daadwerkelijk uitgeprint in 3D. De schaal van de 3D-print is 1:500. In totaal zijn er 150 puzzelstukken en over elk stukje Aalst deed de 3D-printer 20 uur. Deze werden dan op 4 platen van 1 meter op 85 centimeter gemonteerd.

De stad Aalst vond dit meteen een boeiend project, en ging dan ook graag in op de vraag van Jan De Vos om deze indrukwekkende maquette over te nemen, waarbij hij vergoed werd voor de materiaalkosten die dit monnikenwerk hem gekost hadden. De maquette werd in 't Gasthuys – Stedelijk Museum Aalst geplaatst, waar ze een plaats vond in de oude hospitaalkapel, aan het begin van de DNAalst-tentoonstelling over de geschiedenis van Aalst. Maar er werd geoordeeld dat de maquette niet enkel 'passief' getoond kon worden, er diende een actieve benadering gezocht te worden. Hiertoe werden enkele bedrijven aangeschreven, waarbij Studio Babayaga uiteindelijk gevraagd werd om een interactief project uit te werken.

Op de bestaande maquette van de stad Aalst worden de belangrijkste gebouwen uitgelicht op een interactieve manier. Met behulp van een touchscreen kan de bezoeker uit een lijst van (20) gebouwen er één aanduiden, dat vervolgens uitgelicht wordt, en waarbij op het scherm bijkomende info over het gebouw in kwestie verschijnt.

Volgende 20 gebouwen kunnen zo worden geselecteerd en uitgelicht:

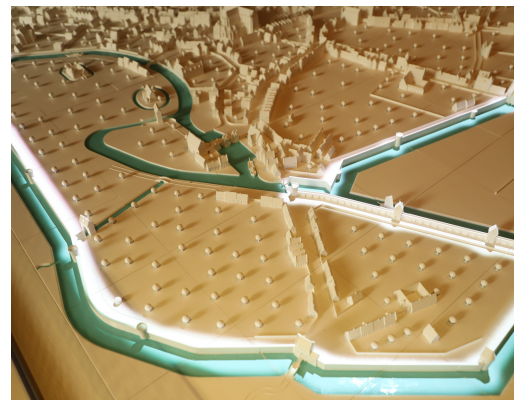
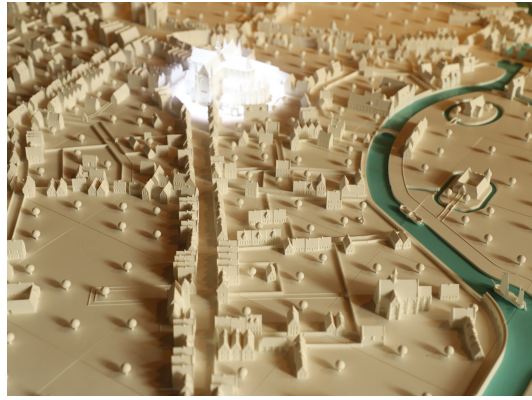
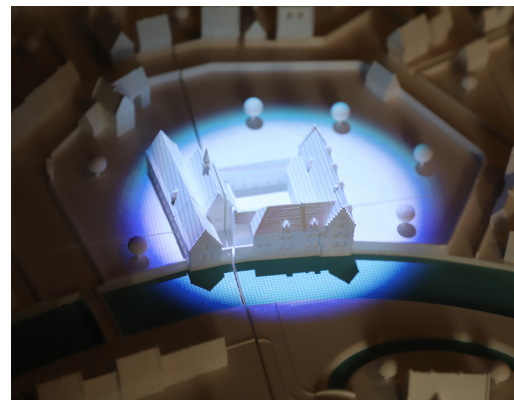
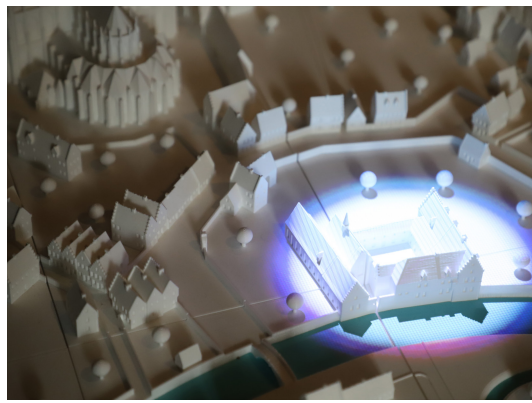
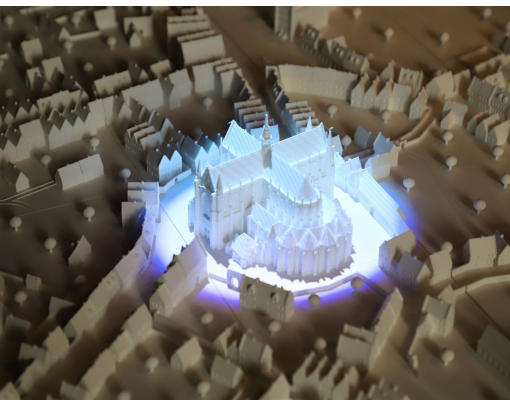
- Sint-Martinuskerk
- Belfort/Oud-Schepenhuis
- Gravensteen
- Beurs van Amsterdam
- Gasthuis/Onze-Lieve-Vrouwhospitaal
- Burchgravie
- Begijnhof
- Sterherenklooster Wilhelmiën
- Karmelietenklooster
- Annunciaten / Arme Klaren
- Zwarte Zusters-klooster
- Kapucijnenklooster
- Hl. Geest-tafel
- Sint-Jorishof
- Sint-Sebastiaanshof
- Sint-Antoniushof
- Refugium abdij van Affligem
- Werfkapel Onze-Lieve-Vrouw-ter-Druiven
- Sint-Jozefcollege der jezuiten
- Stadswallen met poorten

We hopen alvast de museumbezoeker zodoende een beter begrip bij te brengen over het Aalst van vele honderden jaren geleden!

Luc Geeroms

De auteurs

Reinoud Vermoesen

Kruisstraat 15B
1790 Affligem
reinoud.vermoesen@uantwerpen.be

Tom De Ridder

Onderwijsstraat 1
9300 Aalst
tom.deridder@aalst.be

Luk Beeckmans

Winkelstraat 1
9550 Steenhuize-Wijnhuize
lukbeeckmans@hotmail.com

Sigrid Klinkenborg

p.a. SOLVA
Gentsesteenweg 18
9520 Sint-Lievens-Houtem
sigrid.klinkenborg@so-lva.be

Wouter Van der Spiegel

Babbelaarstraat 159
9300 Aalst
wouter.vanderspiegel@belgacom.net

Dirk Van de Perre

Hoogstraat 23
9401 Ninove-Pollare
dirkvandeperre@skynet.be

Luc Geeroms

't Gasthuys – Stedelijk Museum Aalst
Oude Vismarkt 13
9300 Aalst
luc.geeroms@aalst.be

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Jaargang LXXV • 2023 • Nummer 1 • januari - februari - maart

Van de redactie

Reinoud Vermoesen

Het tijdschrift in 2023.

1

Artikels

Tom De Ridder

Geschiedkundige vereniging Het Land van Aalst gaat digitaal. Een terugblik op de eerste drie jaar.

2

Luk Beeckmans & Sigrid Klinkenborg

Munten uit de opgraving van de Utopia-site te Aalst.

7

Wouter Van der Spiegel

Sporen van koloniale geschiedenis uit het Aalsterse in het AfricaMuseum in Tervuren.

24

Dirk Van de Perre

Memorie over de verbouwing van de Meerbeekse kapittelkerk in 1750.

33

In de kijker

Luc Geeroms

Maquette van vroegmodern Aalst.

37